

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

bakalářské (prezenční) studium
2011 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jitka Ulrichová, DiS.

Rodina – výchova, znaky, funkce současné rodiny

Praha 2012

Vedoucí práce: Mgr. Pavla Skurovcová

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Full-Time Studies
2011 - 2012

BACHELOR THESIS

Jitka Ulrichová, DiS.

Family – education, signs, features contemporary family

Prague 2012

The Thesis Work Supervisor: Mgr. Pavla Skurovcová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce Rodina – výchova, znaky, funkce současné rodiny je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze 12. března 2012

Jitka Ulrichová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala především Mgr. Pavle Skurovcové za její ochotu, vstřícnost a hlavně důležité rady a připomínky.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá současnou rodinou. Cílem je přiblížit specifika současné rodiny. Dále nastínit stručnou historii rodiny. Definovat funkce a poruchy funkčnosti rodiny. Popsat různé podoby rodin jako je například rodina s jedním rodičem či nevlastí rodina. Nelze opomenout výchovu a výchovné styly v rodině. V praktické části této práce je popsáno dotazníkové šetření na téma současná rodina – názory různých generací na dnešní nejrůznější podoby rodin.

Klíčové pojmy

Funkce rodiny, historie rodiny, rodičovství, rodina, rodina s jedním rodičem, výchova, výchovné styly.

Annotation

This bachelor thesis deals with the current family. My aim is to present the specifics of the family. In addition, outline a brief history of the family. Define function and functional disorders of the family. Describe the various forms of families such as a family with one parent or not own family. Can not forget education and educational styles in the family. In the practical part of this work is described in a survey on the current family - views of different generations on today's various forms of families.

Key words

Functions of the family, family history, parenthood, family, family with one parent, educations, educational styles.

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	
1. RODINA	9
1.1 Stručná historie rodiny.....	11
1.2 Rodičovství.....	14
1.2.1 Poruchy rodičovství.....	16
1.3 Formy rodinného života současné rodiny.....	19
2. FUNKCE RODINY	25
2.1 Poruchy rodiny	26
3. VÝCHOVA.....	31
3.1 Výchovné prostředky.....	34
3.2 Výchovné styly v rodině.....	35
PRAKTICKÁ ČÁST	
4. CÍL A HYPOTÉZY PRŮZKUMU	38
4.1 Použitá metoda	38
4.2 Harmonogram postupu	40
4.3 Analýza dotazníkového šetření.....	42
4.4 Vyhodnocení hypotéz	64
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	71
SEZNAM GRAFŮ A TABULEK	73
SEZNAM PŘÍLOH	75

ÚVOD

Téma mé bakalářské práce je Rodina – výchova, znaky, funkce současné rodiny. Na pojetí současné rodiny existuje nespočet názorů. Někdo vidí rodinu jako upadající instituci, které si přestávají lidé vážit. A někdo zase přesně naopak velmi uctívá rodinu, jako instituci. Každý člověk má svou rodinu a záleží pouze na něm, jestli se snaží rodinu podporovat, aby dobře fungovala a všichni členové se cítili spokojeni a mohli uspokojovat své potřeby. Nebo naopak, jestli člověk stojí proti rodině či nejrůznějším způsobem ubližuje ostatním členům rodiny vědomě nebo nevědomě.

Tato bakalářská práce se zaměřuje na to, co vlastně je rodina, na její nejrůznější podoby a typy. Obsahuje tři teoretické kapitoly a jednu praktickou kapitolu. První je věnována především pojmu rodina a dalším souvisejícím pojmům. Dále obsahuje podkapitolu, která se věnuje historii rodiny. Je zde naznačen stručný vývoj rodiny od pravěku až po současnost. Další podkapitola nese název rodičovství. Jsou zde popsány například klady a zápory rodičovství a jaké mohou nastat poruchy rodičovství. Třetí podkapitola je více věnovaná současné rodině a jejím některým počtem vzrůstajícím typům dnešní rodiny. Pak navazuje druhá kapitola s funkcemi rodiny a některými poruchami rodiny. Poslední teoretická kapitola je věnována výchově. Čtvrtá zároveň poslední kapitola je věnována výzkumu – dotazníkovému šetření, které se také zaměřuje na různé formy rodinného soužití.

TEORETICKÁ ČÁST

1. RODINA

Ráda bych z počátku své práce přiblížila různá vymezení rodiny a pojmů, které s tímto tématem souvisí.

Rodina

Přesně definovat rodinu je velmi obtížné, ne-li nemožné. Je to hlavně tím, že existuje velké množství variant, podob i způsobů soužití v čase, prostoru a formě. V tradičnějším pojetí můžeme rodinu chápat, jako malou primární společenskou skupinu lidí, kteří jsou pokrevně příbuzní nebo v právním svazku (sňatek, adopce) a sdílí společnou domácnost. (2, 6)

Z hlediska socializace je rodina velmi důležitou skupinou, která člověka provází nebo se ho alespoň nějak dotýká ve všech fázích života, je nejvýznamnější součástí společenské mikrostruktury. (2)

Rodina poskytuje svým členům péči a ochranu především v období, kdy nejsou schopni se sami o sebe postarat. Dává jim pocit jistoty a bezpečí, pocit domova v kruhu nejbližších, umožňuje jim tělesnou, duševní, duchovní existenci a rozvoj. Rodina si podle potřeby vytváří svůj svět, když se uzavírá do sebe nebo naopak se světu může otevírat. Jestliže neplní tyto hlavní úkoly, stává se dysfunkční či afunkční, to znamená pro člověka závažné nebezpečí na těch nejcitlivějších místech (např. odmítnutí péče o starého člověka, incest v rodině). (2)

Rozlišujeme nukleární rodinu – dvougenerační rodina (rodiče, děti); rozšířená rodina zahrnuje více než dvě generace; rodina, do které se člověk narodí – orientační rodina; prokreační rodina – rodina, kterou člověk založí tím, že má děti nebo ji založí sňatkem. (6)

Rodičovská péče

„Rodičovská péče je souhrn všech činností nutných k tomu, aby byl z dítěte vychován odpovědný a zralý dospělý člověk.“¹ Kvalita rodičovské péče má velký význam v řadě psychologických charakteristik dítěte jak v době, kdy je o dítě pečováno, tak později. Za základní kvalitní znaky rodičovské péče lze považovat schopnost stanovovat dítěti meze bez použití fyzických trestů, dobrá vědomost o všem co dítě podniká, i když není v kontaktu s rodičem a samozřejmě láskyplný vztah pečující osoby k dítěti. Dále k dobré rodičovské péči patří vytvoření stimulujícího, stabilního prostředí a zajištění fyziologických potřeb dítěte. I náhradní rodiče mohou poskytnout kvalitní rodinou péči ve stálém domově. (6)

Rodičovská odpovědnost

Podle Zákona č. 94/1963 Sb. o rodině – *„Rodičovská odpovědnost je souhrn práv a povinností a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, b) při zastupování nezletilého dítěte, c) při správě jeho jmění.“²* Rodiče jsou také povinni chránit zájmy dítěte, používat takové výchovné prostředky, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. (6, 15)

Rodinná politika

Rodinná politika je součástí veřejné a sociální politiky. Do rodinné politiky patří všechna nejrůznější opatření podporující rodinu, jsou to například daně; dávky; pojištění; služby poskytované rodinám – zařízení pro děti, zařízení pro matky a děti, poradenská centra; placená dovolená pro rodiče, kteří pečují o dítě; ochrana pracovního místa pro tyto rodiče; v poslední době i opatření podporující angažovanost otců na výchově dětí; dostupná a kvalitní zdravotní péče; podpora bytové výstavby; kvalitní a dostupné vzdělání;

¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. Str. 186

²Zákon o rodině. In: Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7262/Zakon_o_rodine.pdf

možnost pracovat doma; pružná pracovní doba; možnost pracovat na snížený úvazek. (6)

1.1 Stručná historie rodiny

Pravěk

Díky vědnímu oboru archeologii víme, že člověk dnešního typu se objevuje v mladší době kamenné. Lidé v této době žili ve skupinách, živili se lovem a sběračstvím. Lze říci, že se jednalo o společnost klanovou. Klan má vnější i vnitřní ekonomické vazby, pravidla dovolující/zakazující jisté druhy sňatků, vyznávají stejný náboženský kult a někdy jsou řízeny radou starších. Rodina je nejmenší jednotkou společenské organizace, proto lze předpokládat, že ji měly i společnosti doby kamenné. V sběračské a lovecké společnosti byly možné jen malé rodiny. Zřejmě i z důvodu, že společenství se často stěhovalo za zdrojem obživy. Při cestách muži postupovali vpředu s loveckým náčiním, matky vzadu nesly celý majetek rodiny a malé děti. I toto byl důvod malých rodin, protože matky by mnoho malých dětí při transportu nezvládly. Kolem roku 8000 př.n.l. probíhá tzv. neolitická revoluce. Díky příznivějšímu klimatu se rodiny mohou usazovat na jednom místě a pro svou obživu zkoušely pěstovat rostliny a chovat zvířata. Rozvoj vojenství, řemesel a obchodu nastal, jakmile vznikla trvale obhospodařovaná území a trvale obydlená sídla. Podle majetku se diferencovala společnost. A v rodinách začal růst počet dětí.

Starověk (Řecko, Řím)

V 8. a 7. století př.n.l. byla řecká společnost organizována podle širokých rodů. Muži od společného předka používali jeho jméno, uctívali ho a odvozovali od něj svůj původ. I když rodina byla striktně patriarchální, ženy měly v těchto dobách větší volnost. Ženy se mohly bez doprovodu pohybovat na veřejnosti, dále vykonávaly obvyklé domácí práce. Ale doménou mužů, byla příprava masa. Otec vybral dívce z několika nápadníků nejlepšího ženicha, kteří mezi sebou soutěžili například v řečnictví, zpěvu, tanci či atletice. Rituály bylo provázáno narození prvního dítěte i svatba. Mělo-li dítě po narození viditelnou vadu, otec mohl dítě zavrhnout. Do rodu bylo přijato

pátý den po narození a vlastní jméno dostalo až desátý den po narození. Konkubíny (většinou otrokyně) byly mužům tolerovány. Jestliže manželka neporodila syna, mohl být levoboček uznán legitimním potomkem. K sňatkům byli muži nuceni. Například ve Spartě mužům hrozil trest za odmítnutí uzavření sňatku. Nebo dlouho svobodní muži byli veřejně opovrhováni v jiných městských státech. Muži se neženili z lásky, ale proto, aby mužský následovník udržoval rodinný kult. O řádný chod domácnosti pečovala žena. Vycházela ven co nejméně, zdržovala se ve vyhrazené části domu a její postavení v rodině bylo podřízené. Ženy se také minimálně vzdělávaly, jen doma s ženskými členkami domácnosti. Muži se ženili okolo třicítky a ženy se vdávaly na konci puberty.

Římané ve svém prvním právním kodexu tzv. Dvanáct desek prohlásili, že rodina je základní jednotkou společnosti. Staré římské právo odlišovalo tak zvaný sňatek přísný a sňatek volný. Dá se zaznamenat měnicí se postavení žen. V Římě nemajetné ženy mohly pracovat jako kadeřnice, písařky, porodní báby, kojné, vychovatelky, sekretářky, švadleny, obchodnice či lékařky. Nikdy však nepracovali v oblasti práva a bankovníctví. Na svobodomyslné ženy, velmi ostře reagovali muži. Aby tyto ženy nedávaly špatný příklad, byly i z nejvznešenějších rodin vypovídány do vyhnanství. Ve starém Římě bylo více rozvodů než v Řecku.

Středověk

Pouze z kronikářských zmínek a archeologie si můžeme představit, jak vypadala evropská nebo slovanská rodina v raném středověku. Slovanská rodina na našem území většinou žila v malých vesnicích nebo v hradištích, provozovala zemědělství a byla patriarchálního typu. Více žen bylo výsadou významných mužů v době pohanské. Proti mnohoženství křesťanství bojovalo. Ve středověké Evropě většina lidí žila na venkově a pracovala na půdě – zemědělská společnost, která byla ovlivněna křesťanskou ideologií i dalšími vlivy. Rodiny provozují řemeslo nebo pěstují rostliny, chovají dobytek. Děti se učí na budoucí povolání většinou v ne vlastních rodinách. Sňatky jsou

podmíněny ekonomickými a stavovskými zájmy. U poddaných je k sňatku potřeba souhlasu vrchnosti. Běžně pohromadě žijí rodiny tří generací. Na venkově žijí průměrně větší rodiny, ve městě pouze nejmajetnější mají větší rodiny. V rodinách žijí i učedníci, tovaryši, kteří nejsou pokrevně příbuzní, dále neprovdané dcery a neženatí muži. Sňatky ve městech byly oddalovány na dobu, kdy byl muž ekonomicky soběstačný a naopak na venkově se muži ženili brzy, aby v rodině přibyla pracovní síla. Zhruba do osmi let trvalo dětství ve středověku. Pak dítě buď začalo pracovat v zemědělství, nebo šlo do učení mimo domov. Rodina ve středověku se podobá antické rodině. Necitelnost vůči nenarozeným či čerstvě narozeným dětem, muž má vedoucí postavení, žena má podřízenou roli, rodina je vázaná na majetek (dům, hospodářství). Rodina je tak výrobní jednotkou, výchovnou institucí a společenskou jednotkou.

Novověk

Někteří evropští myslitelé ještě před buržoazními revolucemi žádají o posílení rodiny ze strany státní moci (panovník). Nesouhlasí s přetrvávajícím odkládáním dětí do nalezinců, posílání dětí do učení do cizích rodin či do internátních škol, které nebyly dobře vedeny. Nelze také opomenout občanskou rovnost a občanská práva žen v revolucích. Nejdříve ve Francii a v Anglii se formulovaly cíle hnutí za ženskou emancipaci. „*V roce 1791 vydává v Paříži Olympie de Bourges spisek „Práva ženy a občanky“ považovaný za první artikulaci vznikajícího feminismu.*“³ Díky industrializaci rodiny odcházely pracovat do továren a malé rodinné farmy se přetvářely na větší, kde mohlo pracovat více lidí najednou. A také díky zavedení povinné školní docházky děti byly odváděny na část dne z rodin. Ženy a někdy i děti začaly pracovat v průmyslu na přelomu 19. a 20. století. Žena se stala více zatížená, domácí práce se staly přítěží, byla izolována od společenského dění, neměla na trhu práce žádnou hodnotu a nic z toho nebylo kompenzováno nějakými výhodami. Což v důsledku v rodinách vyvolávalo větší napětí. Mezi muži a ženami začal proces stírání rozdílů ve veřejné sféře, muž přestal být jediným živitelem rodiny a začala klesat i jeho prestiž v rodině. Sňatky se začaly uzavírat na

³ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1993. Str. 22

základě přání snoubenců žít spolu a souhlas rodičů byl už jen formální a dodatečný. V moderní době nejsou lidé podřízeni vrchnosti ani církvi. Rodina plní výchovnou funkci především vůči nejmenším dětem. Rodina poskytuje dítěti uspokojit citové potřeby, je místem přerozdělování ekonomických hodnot a také útočištěm před veřejným světem. Níže uvedené trendy týkající se rodin byly výrazněji zaznamenány v třicátých a sedmdesátých letech 20. století. Všechny tyto trendy jsou spíše individuálními zájmy než zájmy rodinné. Mezi tyto trendy a tendence patří například: oddalování sňatků a rození dětí; nesezdaná soužití; růst rozvodovosti a následně pokles ochoty lidí vstupovat do dalšího manželství a mít další děti; klesá počet dětí v rodině; prodlužuje se délka společného bydlení dětí a rodičů (typické pro Evropu, ne pro USA). Autor vidí budoucnost rodin optimisticky. Je přesvědčen, že hodnotná lidská osobnost potřebuje komunikaci a sdílení, domov, kruh nejbližších lidí, má přání mít děti a pečovat o ně – mít vlastní rodinu, kterou bude podporovat moderní stát. I proto, že všechny uměle zkonstruované a vymyšlené instituce s cílem nahradit rodinu ztroskotaly. (5)

1.2 Rodičovství

Každý jedinec prochází stupni lidského vývoje. Nejčastěji během adolescence a rané dospělosti vzniká schopnost navazovat hlubší citový vztah k osobám druhého pohlaví. Vytvářejí se pevnější citová pouta a připravenost k partnerskému či manželskému soužití. Kromě schopnosti žít v partnerském páru je také důležité přijmout další životní roli – rodičovství. Tento proces nabývání další životní role není vůbec přímočarý a jednoduchý. Dříve se předpokládalo, že tento proces je řízen instinkty k zachování rodu a všudypřítomným mateřským instinktem. To ovšem postupně přestává platit v tzv. vyvinutých zemích. A proces je překrýván obecně psychosociálními a kulturními faktory. V rodičovství nejde pouze o naplnění biologických potřeb, ale také potřeby sociální a psychické. S narozením dítěte se některé potřeby naplňují a jiné nemusejí být naplněny vůbec nebo naplnění potřeb je odloženo na velmi dlouhou dobu. (2)

Přínosy rodičovství

- Rozvoj vztahů: mateřství přináší nový, většinou radostný vztah s dítětem a dává nový rozsah a úroveň partnerskému vztahu – manžel vidí svou ženu v nové roli matky a manželka vidí svého muže v nové roli otce. Díky mateřství také vznikají nová přátelství s jinými matkami a rodinami s malými dětmi.
- Osobní naplnění: mateřství dává některým ženám smysluplnost života, pocit osobní hodnoty a pro některé je to příležitost k osobnímu rozvoji a sebevyjádření.
- Pro některé rodiče je velmi podstatný pocit – pokračování rodu. Díky dětem jejich rodina přesáhne do budoucnosti.
- Rodičovství dává možnost poznat sám sebe i druhé, jak by to nebylo možné bez dítěte. Je to také zdroj podnětů a výzva.
- 79 % žen a 21 % mužů uvádí, že rodičovství je známkou dospělosti.

Oběti rodičovství

- Rodičovství je nezvratné rozhodnutí, nelze ho vzít zpět.
- Na svět kde jsou vážné globální problémy a hrozí nukleární konflikty, někteří partneři odmítají přivést potomky.
- Obavy, že nebudou dobrými rodiči, mají některé ženy i někteří muži.
- Kariéra matky zpomalí.
- Rodičovství přináší finanční znevýhodnění.
- Dopad na manželský vztah: jedná se o negativní vliv vyčerpanosti a někdy i emocionální lability ženy na sexuální život. Toto uvádí asi 50 % páru po narození potomka.
- Omezení osobní svobody: životní styl ženy je především limitován v útlém věku dítěte díky péče o něj. To je i jeden z důvodů odkládání mateřství. (11)

Důležitost, podpora a výchova rodičovství je i jedním z bodů Národní koncepce rodinné politiky. Jedním z cílů je, aby se na

zaměstnanec/zaměstnankyně – rodiče nehledělo jako na méně spolehlivé, perspektivní ve srovnání s bezdětnými zaměstnanci. Dítě nesmí být chápáno, jako překážka pracovního uplatnění rodičů. Důležité je, aby zaměstnavatelé respektovali současné i potenciální rodičovství svých zaměstnanců. Toto spolu s dalšími opatřeními by mělo vést i k snížení diskriminace na trhu práce z důvodu rodičovství. Významný je také bod o výchově k zodpovědnému partnerství, manželství a rodičovství. Jak už bylo řečeno výše, nejsou to jednoduché procesy a předpokládá se, že tyto role si člověk osvojí v původní rodině. Bohužel statistiky o vzrůstající rozvodovosti, týrání dětí, domácího násilí ukazují, že nelze spoléhat na funkčnost rodiny. Aby původní rodina mohla dobře vychovávat k zodpovědnému partnerství, manželství a rodičovství, musí sama dobře fungovat. V opačném případě nastává situace, že dítě z nefunkční či částečně funkční původní rodiny si přenáší nevhodné vzorce do nové prokreační rodiny. Cílem tedy je, aby rodiny vytvářely dobré zázemí pro všechny své členy a dobře fungovaly. Proto má v tomto velkou úlohu nejen vzdělávací systém, ale i spolupráce s neziskovým sektorem a médií. Více pozornosti by se mělo věnovat dospělému jedinci, který je potenciální či stávající partner, rodič. (14)

1.2.1 Poruchy rodičovství

Existují vnitřní i zevní faktory a situace, které mohou vést k tzv. poruchám rodičovství. Obecně poruchy rodičovství lze rozdělit do tří skupin podle vzniku: rodiče nemohou, neumějí nebo nechtějí dělat to, co je v rodičovské roli nutné a potřebné pro zdárný vývoj a prospěch dítěte. Z pohledu klinické a poradenské praxe lze uvést několik nejčastějších poruch rodičovství.

Po svém narození je dítě odvrženo nebo i fyzicky likvidováno. Matka nebývá často v kontaktu s biologickým otcem a v důsledku extrémní psychické a sociální nouze se dítěte vzdává. Protože matka většinou těhotenství tají, porod může být dramatický a může ohrožovat život novorozence i matky. Dále

může matka dát dítě do péče jiných osob. Dítě může být osvojeno nebo vychováno příbuznými apod. Nebo rodiče si nechávají dítě po porodu, ale nedochází k plnému přijetí dítěte. Dítě se tak stává překážkou v určitých vyhraněných situacích. Jindy by dítě přijali, ale v této fázi života to nezvládají. Jedná se např. o situace, kdy je otec ve vězení, rodina prožila těžkou sociální krizi nebo živelnou katastrofu či pohromu, během které ztratila přístřeší. Některé rodiny nemají dostatek sil, aby zvládly problémy a dítě je pro ně jen další překážkou, kterou nechtějí překonat. (2)

Dalším důvodem mohou být příliš mladí rodiče. Po narození dítěte se u mladých matek prokázala nedostatečná nepřipravenost a emoční nezralost pro plnění mateřské role. Stejně nepřipravení na roli otce byli jejich partneři. Dítě se tak stávalo pro mladé matky překážkou k naplňování jejich potřeb, bylo pro ně konkurentem, zaujímali proti němu nepřátelské postoje, nepřiměřeně trestaly malé děti, matky nemohly být dostatečně trpělivé. Díky své emoční nezralosti nebyly schopny hlubší lásky a emočního citu ke svému dítěti. Dítěti chyběly určité podněty, které byly důležité hlavně pro jeho psychický vývoj.

Nebo naopak vyšší věk rodičů může být důvodem poruchy. Z pravidla je to u matky 35 let a výše, u otce 45 či 50 let a výše. Poruchy rodičovství mohou mít zvláštní charakter, jedná-li se o první dítě. To vede k úzkostné péči o dítě, pečlivému sledování odchylek a poruch, kterým dávají rodiče nepřiměřený význam. Dále nízká míra spontaneity, menší radostné uvolnění, nejistota v zacházení s dítětem, omezení přirozené aktivity dítěte ze strachu, že si ublíží. (2)

Dále pak osamělá matka, která zůstává po narození dítěte sama bez jeho otce. Většinou se jedná o poněkud starší ženy, které chtějí mít dítě jen pro sebe a přítomnost otce by rušila jejich představy o výchově dítěte, a co z něho chtějí mít. Tuto poruchu lze charakterizovat jako neúměrné zdůrazňování role matky, její vysoké požadavky a chladný perfekcionismus vůči dítěti. Tyto matky

mívají velice ambivalentní až hostilní postoj k mužům. Což se dříve či později projeví na výchově dítěte. (2)

Další poruchy mohou nastat v případě somatického handicapu. V takovém případě je potřeba věnovat dítěti a rodiči zvýšenou péči, aby vývoj dítěte byl zdárný a přiblížil se co nejvíce ideálním podmínkám. Dále do poruch rodičovství lze zařadit psychické poruchy rodičů. Například schizofrenie je v podstatě v přímém rozporu s naplněním rodičovské role. Narodí-li se přes všechna opatření a doporučení do rodiny schizofreniků dítě, lze předpokládat možné dostupné deformace vidění světa a tím utváření nežádoucí osobnosti dítěte vlivem těchto rodičů. Jiným vážným psychickým onemocněním jsou afektivní poruchy. Platí to samé, co pro schizofrenii. Ať už je člověk ve fázi mánie nebo naopak ve fázi deprese, rodičovství je silně narušeno a vývoj dítěte je ohrožen.

Dále pak poruchy rodičovství, psychické stavy, které jsou spojeny s porodem a šestinedělím. Mezi nejzávažnější patří laktační psychóza – matka nemá zájem o dítě, není schopna se starat o něj, nezáleží jí na jeho osudu. Může se i stát, že matka během laktační psychózy chtěla dítě poškodit či dokonce zabít. Další skupinou psychických poruch, které mají negativní vliv na výkon rodičovské role, jsou neurózy, poruchy vyvolané stresem a somatoformní poruchy (úzkostné poruchy, fobie – nejčastěji sociální fobie, poruchy příjmu potravy). Podle různých studií trpí těmito psychickými poruchami či jejich jednotlivými různými symptomy až 15 % obyvatel. Potom je to skupina poruch osobnosti a chování u dospělých (podivínské, excentrické, nestálé osobnosti – mají sklon k antisociálním činnostem, osobnosti hysterionické a narcistické – zaměřené pouze na sebe a na uspokojování vlastních potřeb). Poslední skupinou jsou duševní poruchy a poruchy chování vyvolané užíváním psychoaktivních látek (závislost na alkoholu, drogách a jiných psychoaktivních látkách – ovlivňuje vztahy a postoje k rodičovství). Nelze také opomenout poruchu sexuální identity. (2)

1.3 Formy rodinného života současné rodiny

V literatuře se můžeme dočíst, že řada autorů vysvětluje současný stav rodiny jako její krizi. Je to zdůvodňováno především nepříznivými demografickými údaji např. vysoká rozvodovost rodin se závislými dětmi, vyšší počet dětí narozených mimo manželství, rodin doplněných, rodin neúplných. Také zvyšující se agresivita, kriminalita a další nežádoucí společenské jevy u dětí a mladistvých. Dále i navyšující se počty zneužívaných, zanedbávaných a týraných dětí v rodině. Ani ekonomická situace mladých rodin není příznivá. Ale jsou i autoři, kteří jsou přesvědčeni, že se nejedná o krizi rodiny, ale o její adaptaci na často velmi náročné a složité podmínky. (2)

V reálném životě není vždy naplňován ideál rodiny se dvěma rodiči. Ale stále má svůj důležitý význam. Děti se na základě dobrého modelu (kvalitní vztah mezi rodiči) učí vytvářet své budoucí vztahy. Proto je pro děti důležitá spolupráce, cit a podpora v rodině a dobré vztahy rodiny se širším okolím. Jak už bylo zmíněno, stále roste počet rozvedených a znovu uzavíraných manželství. Narůstá také počet nesezdaných párů a svobodných matek. (11)

Rodina s jedním rodičem

Je to jeden ze stále častějších typů rodin. Ze Sčítání lidu, domů a bytů 2001, konkrétněji ve Vývoji počtu rodin a domácností v České republice lze vidět zvyšující se počet neúplných rodin: rok 1961 – 7,8%, rok 1980 – 8,4%, rok 2001 – 13,5% neúplných rodin z celkového počtu rodin a domácností v ČR. Kolem 90 % jsou to matky s dítětem, dětmi a asi 10 % jsou to otcové s dítětem, dětmi. Rodina vedená osamocenou matkou nebo osamoceným otcem má svá specifika. Tyto rodiny vznikají rozvodem, rozchodem, ovdověním, porodem dítěte mimo manželství nebo osamělá žena adoptuje dítě. Dříve se jednalo především o takovéto rodiny, které vznikly rozvodem a v poslední době se tento typ zvyšuje i díky většímu počtu žen, které mají děti za svobodna, mimo manželství. Dříve byly tyto svobodné matky záporně

hodnoceny po morální stránce nebo dokonce odsuzovány a jejich děti byly litovány. Dříve mezi svobodné matky patřily mladé ženy, často i nezletilé dívky, které byly těhotenstvím zaskočeny. V dnešní době v našich podmínkách začínají převažovat zralejší ženy střední dospělosti okolo 35 let. Většinou jsou úspěšné ve svém povolání a zajištěné. Ale nepotakaly vhodného partnera a přesto chtějí mít dítě, dokud je čas. (11, 13)

Rodiny osamělých matek můžeme rozdělit do tří skupin. První skupinou jsou vdovy s dětmi. Ty si své postavení nezavinily a společnost je vůči nim tolerantní, shovívavá, spíše litující. Druhou skupinou jsou osamělé matky s dětmi po rozvodu či rozchodu. Takovéto rodičovství není optimální, ale v dnešní době často nevyhnutelné. Existují názory, které moralizují a obviňují matky, že neudržely manželství tzv. kvůli dětem, i když nebylo uspokojivé. Na druhou stranu jsou i názory, že je lepší konfliktní manželství ukončit. Dítě sice bude žít v neúplné rodině, ale v relativním klidu. Třetí skupinou jsou svobodné matky. Jsou to ženy, které nepočítaly s budoucím trvalým vztahem s otcem dítěte. Dále to mohou být matky, které adoptovali dítě nebo mají dítě v pěstounské péči a nejsou vdané.

Většinou nedobrovolně osamělé matky se mohou setkávat s řadou problémů a zvýšeným stresem. Příčiny lze rozdělit do několika kategorií. Za prvé tzv. praktické otázky (vedení domácnosti, finance a zaměstnání). Za druhé osobní problémy (ohrožení osobní identity, emoční distress či změny v sebepojetí). Do třetí kategorie zahrnujeme vztahy (přetrvávající konfliktní vztah s bývalým manželem, nejistota v budoucím začínajícím vztahu, především problémová interakce s dětmi atd.). S velkou pravděpodobností u takto zatížených žen se mohou objevovat deprese, pocity beznaděje a ztráta energie. Zhoršené vztahy s dětmi jsou následkem přetíženosti a podrážděnosti žen, které pak mají výčitky viny či o sobě pochybují. Proto by měla být osamělým matkám bezprostředně po rozvodu poskytnuta podpora a odborná pomoc. Aby se výše popsané stavy a pocity nerozvinuly a nezafixovaly. Jestliže se rodiče nedohadují po rozvodu, nezabraňují kontaktu dítěte s druhým

rodičem, tak dítě se většinou adapтуje na rodinu s jedním rodičem během dvou až tří let i přes počáteční distres. (11)

Nelze opomenout také skupinu osamělých otců. Takováto situace většinou nastává, když matka opustí rodinu nebo kvůli závažné nemoci je vyřazena z péče o rodinu nebo matka dítěte zemře. V západních zemích roste počet svěřených dětí do péče otce po rozvodu. V posledních letech se mění celková role otců ve výchově dětí. Dříve byla tato role spíše okrajová, dnes naopak nabývá na významu. Povzbuzováním mužů k senzitivnějšímu a aktivnějšímu přístupu k dětem a jejich vývoji. Jestliže otec zaujímal v rodině tradiční otcovskou roli, může být převzetí role pečující matky velmi obtížné. Osamělým otcům chybí zkušenosti, mají menší praxi s péčí o děti i domácnost. Mohou nastat problémy s jídlem, úklidem, péčí o oblečení, přípravou dětí do školy či ztrátou představy o mimoškolních aktivitách dítěte. I pro muže může být někdy problém vyrovnání se s osamělostí a odpovědností za celou rodinu. Z různých studií osamělých otců lze vyvodit, že muži mají jiný styl rodičovství, ale není horší ani lepší. V péči milujícího otce se mohou děti cítit stejně dobře a spokojeně, jako v péči milující matky. Zodpovědné rodičovství může otcům zvýšit společenskou prestiž. Jejich úspěch ve výchově a péči o děti záleží na okolnostech, osobnosti, osobní historii, finančním zabezpečení a dostupné podpůrné síti. Někdy také příběhy osamělých otců překonávají tradiční představy o výchově dětí a rodičovství. Přesto rodiny vedené osamocenými otci mívají jiné problémy než rodiny vedené osamocenými matkami. Osamělí otcové bývají závislí na svých rodičích, kteří jim pomáhají s péčí o děti. To otcům hodně pomáhá, ale vadí jim závislost. Častěji využívají placené služby pro domácnosti i k dětem z důvodu, že na tom bývají finančně lépe a také se na všechno necítí být plně způsobilí. (11)

Nevlastní rodiny

Další formou rodinného života je nevlastní rodina, která je častější oproti předchozím generacím. Už několikrát zmíněno, nárůst rozvodů má za následky více osamělých rodičů, druhých nebo dalších manželství. Nevlastní

rodina je rodina vzniklá po druhém či dalším sňatku alespoň jednoho z rodičů. „*Pěkný, výstižný název propaguje u nás Zdeněk Matějček – doplněné rodiny.*“⁴ Dále se můžeme v literatuře setkat s názvy – smíšené či znovu utvořené rodiny. (11)

Nevlastní rodiny jsou opředeny nejrůznějšími mýty a předsudky, které nemají vždy pozitivní charakter. A mohou být i příčinou problémů. Patří sem především „mýtus zlé macechy, nevlastní matky“ a „mýtus okamžité lásky“. Hlavně z pohádek můžeme znát mýtus zlé macechy např. pohádka o Popelce. Nejčastějším představitelem zla jsou v pohádkách divoká zvířata, nadpřirozené bytosti a macechy. I když se počet nevlastních rodin zvyšuje a v dnešní době nejsou nic neobvyklého, pozice macechy – nevlastní matky je stále záporná. Mýtus okamžité lásky je spojen především se společenským očekáváním. Předpokládá se, že děti budou mít hned rády svou nevlastní matku – macechu. To samé se očekává od nevlastních matek, že okamžitě a automaticky budou milovat nevlastní děti tak, jako by byly její vlastní.

Různé situace mohou nastat při vytváření nevlastní rodiny. Rozdíl je, když jsou v nevlastní rodině malé děti nebo naopak adolescenti. Protože děti různého věku mají různé vývojové potřeby. Nevlastní rodina prochází určitým vývojem. Z počátku potřebuje jak nevlastní rodina, tak malé dítě blízké, soudržné a podporující vztahy. Jiné, rozdílné potřeby má adolescent a ty se neslučují s počátečními potřebami vznikající nevlastní rodiny. Adolescent potřebuje potvrzení své nezávislosti uvolněním z rodinných pout a směřuje k oddělení. Pro vznikající nevlastní rodinu je naopak potřebná integrace a posílení své soudržnosti. Častější je poradenská práce s nevlastní rodinou, než práce terapeutická. (11)

Vytvoření nové rodinné identity nevlastní rodiny je dlouhodobý a komplikovaný proces. Co to vlastně je rodinná identita? Můžeme si pod tím představit emocionální a kognitivní „my“ určité rodiny. „*Představuje*

⁴ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. Str. 137

zachování jistých hodnot, spojenectví při řešení problémů adaptace, vzájemné doplňování se v procesu uskutečňování rodinných rolí. Rodinná identita zahrnuje pocity i vědomí vzájemné blízkosti, sounáležitosti, projevy zájmu a vřelosti. Úzce souvisí se soudržností rodiny (s kohezí).“⁵ Proces vytváření se odvíjí od různé podstaty rodiny a od podnětů členů rodiny, kteří s rodinou přímo nebydlí. Děti si velmi živě vzpomínají na původní představu o rodině, i když s druhým rodičem nejsou tak často v kontaktu. A právě to může být střetem v utváření nové rodinné identity. Při formování rodinné identity je dobré vytvářet si své rodinné rituály. Jedná se např. o jednoduché každodenní rituály – uléhání k spánku, stolování, ale i rodinné oslavy narozenin, různých výročí či Vánoce. Důležité je, aby rodina nenechávala nic náhodě, ale dobře se navzájem informovali o svých přáních a představách. A díky kompromisu byli všichni členové rodiny spokojeni.

Rodičovství může být jednou z nejvíce stresujících oblastí v nevlastní rodině, jak na počátku, tak i později. Odborníci se shodují, že nevlastní rodič nemá lehkou úlohu a proto doporučují, že nevlastní rodič by měl spíše fungovat jako přítel a rádce, aby ho nevlastní děti přijali. Je dobré, když v prvních letech fungování nevlastní rodiny má hlavní odpovědnost za výchovu a kázeň dětí biologický rodič. Až když má nevlastní rodič stabilizované a upevněné vztahy s nevlastními dětmi, může být rodičovství z jeho strany aktivnější. Postupem času si nevlastní rodina vytváří nová rodinná pravidla, aby mohla dobře fungovat. To trvá obvykle dva až čtyři roky. Zpočátku je dobré, aby pravidla byla srozumitelně a konkrétně popsána. Složitost rodičovství se může odvíjet i od věku dítěte. Jinak nevlastní rodiče přijímají mladší děti, pubescenti a adolescenti. Většinou mladší děti před pubertou dobře přijímají nového dospělého v rodině. Roli hraje i to, jestli má dítě s dospělým dobrý vztah. Pubescenti si zrovna prochází obdobím zvýšené kritičnosti, hledají vlastní identitu a mívají sklony k odporu a radikálním úsudkům. To vše může přispívat k větším problémům s přijetím nevlastního rodiče. Adolescenti mívají větší počet vnějších zdrojů podpory a zájmů – zájmové skupiny,

⁵ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. Str. 42 - 43

kamarádi, přátelé aj. Z toho lze usoudit, že už nejsou tak závislí na rodině a nepotřebují tolik přímé rodičovské péče. (11)

Důležitý je také kvalitní manželský vztah v nevlastních rodinách. Je jiný a nelze ho srovnávat s prvním manželským vztahem. V nevlastních rodinách jsou od začátku děti. Problém je, že manželé nemohou být po svatbě více spolu sami a upevňovat manželské pouto. Rodiče se snaží věnovat více energie a času novému partnerovi a proto se malé děti mohou cítit odstrčeny a nevlastního rodiče považovat za svého nepřítele či žárlit na něj. Adolescentům vadí a jsou citliví především na sexuální náznaky a erotické projevy rodičů. Na základě toho mají někteří rodiče výčitky svědomí či pocit viny kvůli dětem. Tak rodiče přestávají upevňovat a rozvíjet svůj nový manželský vztah. Ale odborníci doporučují, aby nový vztah nadále upevňovali např. společnými výlety bez dětí. Protože kvalitní manželský vztah je základ, který je prospěšný i samotným dětem. (11)

2. FUNKCE RODINY

Funkce rodiny se mění společně s dějinným vývojem společnosti. Během změny společenských podmínek některé funkce ustupovaly do pozadí nebo zcela zanikaly a naopak, některé funkce se dostávaly do popředí. V současné době rozlišujeme čtyři základní funkce.

Biologicko-reprodukční funkce

Cílem této funkce je udržení života početím a porozením nového člověka. Lze se setkat i s označením sexuální funkce, což odděluje uspokojení sexuálních aktivit pro radost od sexuálních aktivit pro reprodukci. Lze naplnit tuto funkci i mimo rodinu, ale v rodině nabývá svého plného významu – důležité je nejen přivést na svět potomka a to znamená mu zabezpečit životní podmínky a další jeho vývoj.

Ekonomicko-zabezpečovací funkce

Tato funkce se vztahuje na všechny členy v rodině, nejen na dítě. V nejširším pojetí můžeme této funkci rozumět jako poskytnutí životní jistoty svým členům. Ve funkci zabezpečovací se nejedná jen o hmotné zajištění, ale postupně přechází do oblasti duševní, duchovní a sociální. V dnešní době je rodina závislá na výrobní činnosti společnosti, tudíž se stala spotřební jednotkou. V minulosti byla důležitá její výrobní funkce. Dnes si rodina vytváří hmotné zabezpečení jako je příprava stravy, úklid a další činnosti, které jsou nutností, čímž si udržuje určité prvky výroby.

Emocionální funkce

Funkce emocionální je v různé podobě stejně potřebná jak pro dospělé, tak pro děti. Je jednou ze základních a významných funkcí vzhledem ke zvýšené labilitě moderní rodiny. *„Emocionální funkce v rodině je vázána na plně rozvinutého člověka, zralého, odpovědného, pro něhož citový vztah není*

*něčím chvilkovým, ale trvalouází jistoty a citovým zázemím pro všechny její členy.*⁶

Socializačně-výchovná funkce

Je to jedna z nejnámennějších rodinných funkcí, která zabezpečuje společenskou kontinuitu. Tkví v kvalitní péči, řádné výchově dítěte, v projevení opravdového zájmu a přijetí dítěte, takového jaké je. Dále porozumění mu v jeho vývoji, potřebách a požadavcích, které je nutno včas a náležitým způsobem uspokojovat. Důležité je dítě ochraňovat před nepříznivými situacemi a směřovat ho tak, aby bylo schopno těmto situacím čelit a překonávat je samo. Nelze opomenout rozvoj všech jeho sil a schopností. Jedná se také o předávání kulturních hodnot, vzdělávání a formování životního stylu. (1, 2)

2.1 Poruchy rodiny

Poruchy rodiny jsou vyjadřované různými pojmy například neúplná rodina, rozvrácená či narušená rodina, hostilní, nefunkční, asociální, nepřizpůsobivá rodina. Mohou se i míjet a často sledují i různé aspekty problémů. Obecnější pojetí definice poruch rodiny může být vyjádřeno, tak že jeden nebo více členů rodiny selže a nedokáže plnit jednu, několik nebo všechny základní funkce rodiny. *„Poruchou rodiny rozumíme takovou situaci, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly, dané společenskou normou a vyjádřené v očekávání na přiměřené začlenění jejích členů do společnosti (zde především dětí).“*⁷

Poruchy rodiny můžeme členit a k tomu lze využít tři základní metodologické přístupy. Za první terapeutický přístup může být nebezpečný z hlediska toho, že všechny aktivity vychází především ze služeb. Tím je do jisté míry zapomináno na požadavky a potřeby rodiny a jejích členů. Tento

⁶ DUNOVSKÝ, Jiří. A KOLEKTIV. *Sociální pediatrie: Vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999. Str. 93

⁷ DUNOVSKÝ, Jiří. A KOLEKTIV. *Sociální pediatrie: Vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999. Str. 101

přístup hodnotí spotřebu a potřebu společenské aktivity s cílem překonání poruchy rodiny. Za druhé symptomatický přístup – popisuje jaké má porucha rodiny vliv na člena či členy rodiny. Také hodnotí stupeň a charakter poruchy rodiny. Za třetí etiopatogenetický přístup – popisuje dobu, místo, příčinu vzniku poruchy a způsob rozvoje, působení poruchy. Přesto je klasifikace poruch rodiny velmi obtížná. Rodina se neustále mění, vyvíjí, což je patrné i z výše uvedené podkapitoly – stručná historie rodiny. Rodina se mění s počtem svých členů, mění se v čase. Je rozdíl například v rodině právě založené nebo rodině stárnoucích partnerů, v rodině s několika dětmi či bezdětní manželé, dále jestli rodina plní své funkce, je ekonomicky nezabezpečená nebo zda se ocitá ve velmi nepříznivých podmínkách, jako je válka a podobně. Vždy má jinou podobu i jiný společenský obsah. Toto vše se odráží v povaze i závažnosti poruch rodiny. (2)

Příčin poruch rodiny je velmi mnoho. Jsou spjaté s jednou, více nebo všemi základními funkcemi rodiny. Jak už bylo zmíněno socializačně-výchovná funkce je nejdůležitější i proto porucha této funkce je nejvýznamnější. Rozlišuje se proč je o dítě postaráno málo, nedostatečně či nepostaráno vůbec. Příčiny rozdělujeme na subjektivní – závislé na vůli rodičů (nezralost, neschopnost se vyrovnat se zvláštními situacemi, neochota pečovat o děti, neochota přijmout společenské normy); objektivní – nezávislé na vůli rodičů (nemoc, invalidita, úmrtí, nezaměstnanost, hladomor, válka) a smíšené. (2, 4)

Poruchy rodin také můžeme rozdělit podle toho, jestli se rodiče mohou x nemohou, chtějí x nechtějí, dovedou x nedovedou (neumějí) o dítě řádně postarat. Toto členění je založené převážně na etiopatogenetickém přístupu. (2)

Rodiče se nemůžou o dítě starat většinou z důvodů nepříznivých přírodních podmínek, situací či poruch fungování celé společnosti, což může narušit celý rodinný systém. Pod tímto si konkrétně můžeme představit například válku, hladomor, bídu či nemoc, invaliditu, úmrtí v konkrétní rodině.

Jedním z důvodů, proč se rodiče nemohou starat o své dítě, může být velmi nepříznivý zdravotní stav dítěte, které musí být například hospitalizováno v nemocnici a nemůže žít doma s rodiči.

Když se rodiče neumějí, nedovedou postarat o dítě, příčina se hledá v samotném systému rodiny a samotných jedincích. Rodiče nejsou buď dostatečně zralý, nebo nejsou schopni se vyrovnat s neobvyklými situacemi jako je například handicapované dítě nebo narození mimomanželského dítěte. To může způsobit, že rodiče nejsou schopni zajistit uspokojení základních potřeb dítěte a jeho přiměřený vývoj. Důvodem také může být, že rodiče nejsou schopni přijmout základní společenské normy. Do této skupiny lze zařadit rozvádějící se nebo rozvedené rodiče, kteří nevědí jak v konfliktních podmínkách jednat. V některých situacích se může stát dítě nástrojem nenávisti a odporu vůči druhému rodiči. To dítěti velmi ubližuje. Důležité je uvést, že nastávají situace, kdy jeden z rodičů, který nemá dítě ve své péči, se nemůže o dítě starat (stýkat se s ním), protože mu to druhý rodič z neodůvodněných příčin neumožňuje.

Poslední kategorie rodinných poruch je, že se rodiče o dítě nechtějí starat. Rodiče náležitě neplní rodičovské povinnosti, zájem o dítě není dobrý někdy až hostilní. Neposkytují dítěti potřebou péči. Ve svém hodnotovém systému mají v popředí jiné hodnoty než dítě. Příčiny jsou v nejrůznějších poruchách osobnosti rodičů. Celkově lze říci pro všechny tři poruchy - péče o dítě je nedostatečná, žádná nebo škodlivá. Jinými slovy to lze označit jako zanedbávání dítěte v oblasti somatické i psychické. (2)

Pro zjištění poruchy rodiny lze také využít další diagnostický nástroj, který hodnotí funkčnost rodiny, je to tzv. Dotazník funkčnosti rodiny od Jiřího Dunovského. Dotazník se používá vždy pro aktuální rodinu a pro každé dítě zvlášť. Může se používat opakovaně a to jak pro výzkumné účely, tak v praxi. Jako diagnostický nástroj v novém systému preventivních prohlídek v pediatrii ho využívají dětské lékaři. Je založen na hodnocení osmi diagnostických

kritérií: složení rodiny, stabilita rodiny, sociálně ekonomická situace (vychází ze vzdělání, zaměstnání, věku rodičů, rodinného stavu, z bydlení a příjmů rodiny), osobnost rodičů (úroveň jejich společenské adaptace, jejich zdravotní a psychický stav), osobnost sourozenců, osobnost dítěte, péče o dítě a zájem o dítě.

Díky rozsáhlému ověřování této metody mohly být stanoveny čtyři základní skupiny funkčnosti rodin a jejich případné poruchy. Na základě získaného výsledného skóre tohoto dotazníku rozlišujeme: funkční rodinu, problémovou rodinu, dysfunkční rodinu, afunkční rodinu. Toto rozdělení určuje kvalitu i kvantitu poruch rodiny. Vede nebo alespoň rámcově naznačuje řešení poruch rodiny. (2, 4)

Funkční rodina

Tento typ převažuje v populaci (až 85%). V takovéto rodině je zajištěn dítěti řádný vývoj a prospěch.

Problémová rodina

Je schopna řešit problémy vlastními silami nebo jednorázovou krátkodobou pomocí zvenčí. Jedná se o rodiny, kde se vyskytují závažnější poruchy jedné nebo všech funkcí rodiny. Přesto není rodinný systém ani vývoj dítěte vážněji ohrožen. V populaci se vyskytuje asi 12 – 13 % takovýchto rodin.

Dysfunkční rodina

Už není schopna řešit problémy sama. Je nutno určit řadu nejrůznějších opatření zvenčí, známých pod pojmem sanace rodiny. Jde o rodinu, kde jsou vážné poruchy jedné nebo všech funkcí rodiny. Ohrožují rodinu, jako celek a především prospěch a vývoj dítěte. V těchto situacích je těžké kam až podporovat rodinu a od kdy se postavit proti ní ve prospěch dítěte (například zbavení rodičovských práv). Těchto rodin je kolem 2 %.

Afunkční rodina

Přestává plnit svůj základní úkol, dítěti závažným způsobem škodí nebo jej dokonce ohrožuje v samotné existenci. Z toho vyplývá, že poruchy jsou velkého rázu. Jediné co může dítěti v této situaci prospět, je odebrání z této rodiny a umístění jej do jiné, náhradní rodiny. Sanace rodiny je zbytečná a bezpředmětná. V populaci je asi 0,5 % takových rodin. (2, 4)

3. VÝCHOVA

Pojem výchova také není snadné vymezit, existuje mnoho podob. Od nejranějšího věku dítěte se realizuje prostřednictvím rodinné výchovy. V nejobecnějším smyslu lze výchovu vymezit jako činnost, která ve společnosti zajišťuje předávání „duchovního majetku“ z generace na generaci. Jedná se hlavně o předávání norem a vzorců chování, komunikačních rituálů, hygienických návyků atd. V jiném pojetí lze výchovu vymezit zase takto: *„Výchova je cílevědomým a záměrným vytvářením a ovlivňováním podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujících jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.“*⁸ Hlavní úlohu ve výchově určitě nese rodina. Další instituce výchovu můžou doplňovat. Na výchově se dále podílí především škola a různá speciální, zdravotnická, ekonomická či sportovní zařízení, nerůznější sdružení, organizace. Výchovu mohou ovlivňovat hromadné sdělovací prostředky a média. (3, 8, 9)

Pojem výchova bývá také rozdělen do tří významových koncepcí – deskriptivní pojetí výchovy, preskriptivní pojetí výchovy a normativní vymezení pojmu výchova. Deskriptivní pojetí popisuje, ale nehodnotí. Zkoumá nejrůznější postupy, které vychovatelé využívají. Preskriptivní pojetí se zaměřuje na metody, které vedou ke zdárnému dosažení cíle, i když mnohdy tyto cíle jsou určovány spíše morálkou společnosti. Normativní pojetí – vychovatel svými postupy ovlivňuje vychovávaného a pomáhá mu tak v jeho zdárnému vývoji osobnosti.

Dále lze rozdělit výchovu na záměrnou a spontánní.

Záměrná výchova

Vychovatel záměrně působí na vychovávaného a má na zřeteli určitý výchovný cíl. Tento způsob výchovy je základem práce učitele ve škole (cíle

⁸ PELIKÁN, Jití. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium servis, 1995. Str. 36

výchovy a vzdělávání jsou zde jasně stanoveny v osnovách). Samozřejmě se tento typ uplatňuje i v rodinách. Ale cíle nebývají tak jasně vymezeny. Rodiče při dosahování cílů využívají vlastních zkušeností z dětství. Cíle si volí na základě vlastního hodnotového systému a podle předpokladů na straně dítěte. Základ hodnotového systému si většinou rodiče přinášejí ze svých původních rodin nebo z dosavadních životních zkušeností. Většinou hodnotový systém je v menší či větší míře shodný s obecnými hodnotami ve společnosti. I když se může v různých rodinách lišit. Obtíže mohou nastat, když hodnotový systém rodiny se rozchází s mravními či právními normami společnosti, které většina lidí uznává. Takovýto problém může nastat například v rodině s nízkou sociálně-kulturní úrovní, kde je velmi málo oceňováno vzdělání apod. Nebo když rodiče mají velmi odlišné hodnoty a na dítě jsou kladeny neslučitelné požadavky v rámci výchovy. Do předpokladů na straně dítěte patří především jeho dosavadní rozumová, citová a sociální zralost, dále osvojené dovednosti, schopnosti, vědomosti a jeho individuální dispozice (temperament, talent, zájmy apod.). Problémy nastávají v době, kdy rodiče se snaží dítě naučit něco složitějšího, aniž by si osvojilo jednodušší varianty, dále rodiče učí dítě něco předčasně nebo naopak pozdě.

Spontánní výchova

Aby si dítě osvojilo určité dovednosti, návyky, vědomosti, mravní hodnoty přiměřené jeho věku, je k tomu potřeba cílevědomá, promyšleně řízená, záměrná výchova. Dítě nabývá výše zmíněných vlastností i z dalších nepřímo řízených činností ostatních lidí v rodině i mimo ni. K těmto činnostem lze zařadit celkový způsob soužití celé rodiny i jaký určitý způsob chování rodiče užívají, např. jak se k sobě chovají navzájem – je vzor pro dítě. A to všechno má velký vliv na osobnostní vývoj dítěte. Dítě je ovlivněno i nerůznější rodinnou interakcí. V každém okamžiku v rodině probíhá nespočet vzájemných aktivit, kdy rodiče působí na sebe navzájem, rodiče působí na dítě, dítě působí na rodiče atd. Spontánní výchova je pro dítě důležitá. Dá se říct, že záleží na tom, jak velkou pozornost rodiče věnují dítěti a jeho potřebám a jak na ně reagují. Jestliže rodiče přihlížejí k jedinečnosti dítěte a přitom zůstávají

sami sebou (otevření, pravdiví), je tato jejich reakce pro dítě velmi působivá.
(3)

Výchova vzorem

Děti mají přirozenou schopnost všechno napodobovat. Proto i tzv. učení nápodobou má velký význam. Vliv vzoru se liší podle toho, čemu se má dítě učit a podle rozdílných okolností. Děti častěji napodobují chování lidí, kteří jsou úspěšnější a jsou oceňováni druhými než chování lidí neúspěšných. Učení podle vzoru bývá často bezděčné či nechtěné. Děti se učí některým formám chování podle vzoru snadněji (např. styl mluvy podle vzoru vrstevníků) a jiným zase obtížněji (např. při učení plavání dítěti nestačí pouze pozorování, ale důležitá je vlastní zkušenost).

Výchova vysvětlením

Už i pro malé děti je velmi přínosné, když jim je jednoduchým způsobem vysvětleno, co může a nesmí dělat nebo je dítěti vysvětleno, proč je odměňováno a trestáno. Čím je dítě starší, tím je výchova vysvětlením mnohem více důležitá. „*Uvádějí se dva základní způsoby vysvětlení: a) poučení o tom, jaké následky má vlastní chování pro druhé lidi, b) poučení o tom, že od staršího dítěte se už očekává vyspělejší chování – apeluje se tedy na jeho vyspělost a sebeúctu.*“⁹ Z různých studií vyplývá, že výchova vysvětlením napomáhá k dosažení vyššího stupně ve vývoji. Dále je vysvětlení ovlivněno mnoha proměnnými a záleží na podání způsobu vysvětlení, nebo zda vysvětlení sděluje otec či matka. Aby vysvětlení bylo účinné, mělo by vycházet z určité situace a mělo by mít charakter rozhovoru. Kde je dítě bráno vážně a může pokládat otázky či je k tomu dokonce povzbuzováno. (3)

⁹ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Praha: Grada, 2006. Str. 267 – 268

3.1 Výchovné prostředky

K výchově neodmyslitelně také patří nejrůznější výchovné prostředky například odměny a tresty, vysvětlení, poučení, předvedení na určitém vzoru. Vychovatel používá výchovné prostředky k dosažení výchovného cíle. Měl by je pružně kombinovat a obměňovat podle potřeby. Většinou se jedná o různé podoby odměn a trestů. Odměň by mělo být ve výchově užíváno více než trestů. Také obecně platí, že odměny jsou účinnější výchovné prostředky. (3)

Odměny

Rozdělujeme na odměny hmotné povahy a odměny sociální. Mezi hmotné odměny řadíme bonbony, nová knížka, hračka atd. A k sociálním odměnám patří hlavně uznání, pochvala, pohlazení, projevení zájmu, umožnění nějaké zájmové činnosti.

Tresty

Mají také nejrůznější formy. Tělesné tresty, pokárání, okřiknutí, zákaz nějaké zájmové činnosti, projevení nezájmu, pohrůžka či chvíle ignorování. „Tresty jsou ve výchově za jistých podmínek nutné a mohou opravdu působit výchovně pozitivně.“¹⁰ Když je dítě za dobré odměňováno a za špatné trestáno, učí se rychle rozeznávat, co je správné a co ne. Trestání může mít také velice negativní následky. Při trestání se mohou u dětí objevit silné emoce – úzkost, strach. Pokud se situace opakuje lze předpokládat, že se u dítěte mohou rozvinout nežádoucí rysy osobnosti (např. neprůbojnost, ustrašenost, plachost, úzkostnost nebo naopak vzdorovitost, antisociální chování). Další situací může být, že dítě má obavy z trestu a vyhýbá se odhalení, než aby přestalo konat zakázané činnosti (například dítě se bojí trestu za špatnou známku a to ho vede k lhaní, podvodu v žákovské knížce atd.). Nejdůležitějším základem dobré a účinné výchovy je kvalitní vztah mezi dítětem a vychovatelem. Ten bývá narušen silným a častým trestáním. Ve výsledku se dítě vyhýbá trestající osobě. Dále se trest může stát pro dítě odměnou. Díky tomu, že dítě je nějakým

¹⁰ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Praha: Grada, 2006. Str. 264

způsobem trestáno, dostává se mu pozornosti, o kterou velice usiluje, protože jinak by jí nemělo. Dále například neklidné děti s poruchou pozornosti mohou vnímat trestání, jako nespravedlnost a tento negativní zážitek si mohou uchovat až na celý život, i když za své chování nemohou a ani ho nedovedou změnit. Proto tělesné tresty by měly být užívány výjimečně a symbolicky. Protože velmi silné tresty udělované v afektu mohou ohrozit jeho zdraví a mohou se změnit až v týrání dítěte. Přísné trestání dítěte rodičem může vést k tzv. identifikaci s agresorem, to znamená, že trestající rodič je vzorem pro budoucí agresivní chování dítěte. (3)

3.2 Výchovné styly v rodině

Ať už je výchova například záměrná nebo spontánní, můžeme ještě použít rozdělení do tří základních výchovných stylů – autoritativní, liberální a demokratický styl. (3)

První autoritativní styl

Dítě bez výjimky, odmítání a zbytečných diskusí uposlechne všechny příkazy a zákazy rodičů. Dítě je podřízené autoritě a je kladen důraz na bezmeznou poslušnost.

Druhý liberální styl

Jedná se o volnou výchovu. Dítěti neurčuje žádné hranice, neklade na něj žádné požadavky. Je respektována osobnost a přání dítěte. Nechává mu dostatečný průchod jeho aktivitám.

Třetí demokratický styl

Respektování dítěte, jako samostatné osobnosti, která má právo rozhodovat o sobě vzhledem ke svému věku a očekávaným následkům jednání. Stanovování hranic pro dítě a jejich nezbytné dodržování. Dítě by se zároveň mělo učit odpovědnosti vůči ostatním lidem v rodině i mimo ni. Kladen je důraz na přijatelné společné řešení problémů. A rodiče zaujímají spíše

spolupracující a kamarádský postoj. Tento styl je také více založen na vysvětlování než na trestání. Kladně působí na zdravý vývoj dítěte. Proto je tento výchovný styl pokládán za nejpriznivější.

Přestože se často užívá toto rozdělení, nelze k rodině přiřadit pouze jeden výchovný styl. Většinou se v rodinné výchově styly různě prolínají. Rozdíly mohou být i mezi oběma rodiči.(3)

Existují i nesprávné styly rodinné výchovy, které mohou negativně ovlivnit vývoj dítěte. (3,8)

Výchova zavrhuje (někdy také výchova typu „nepřijetí“)

Rodiče mohou mít mnoho důvodů k této výchově. Dítě je nechtěné, neplánované, může rodičům připomínat osobní selhání či zklamání, nemusí také splňovat očekávání rodičů například pohlaví, handicap atp. Rodiče mívají k dítěti celkově negativní postoje. O dítě nejeví zájem, neberou zřetel na jeho potřeby a individualitu. Někdy se může jednat o tvrdou až tyranskou výchovu. Takováto výchova může mít za následek u dětí vývoj komplexů méněcennosti a labilním postojem k životním těžkostem.

Výchova protektivní neboli rozmazluje

Typická je úzkostlivost, přehnaná péče o dítě, obava o dítě, odstraňování všech obtíží a překážek, usnadňování života a rodiče se snaží, aby se děti uplatnily a vynikly. Tento typ se často vyskytuje v rodinách s jedním rodičem nebo u starších rodičů, kdy se na dítě upnou. Rodiče mívají tendence k projekci rodičovských aspirací do dítěte. Většinou se jedná o vlastní nesplněné sny. Rodiče tak často sledují postavení dítěte mezi vrstevníky, jeho úspěchy, sportovní výkony či studijní výsledky. Děti mohou být fyzicky i duševně přetížené, což vede k neúspěchu a následně k pocitu, že rodiče zklamaly a to může vést až ke komplexu méněcennosti. U těchto dětí se také může objevit tzv. naučná bezmoc. Protože děti si zvykly na to, že vše za ně udělá někdo jiný.

Egocentrická výchova

Centrem pozornosti v rodině je dítě. Rodiče se obětují, až se z nich stávají otroci dítěte. Dítě – malý tyran ví na, co jsou rodiče citliví (křik, slzy, pláč atd.) a tím dosahuje svého. Dítě je vedeno tak, že se nemusí přizpůsobovat ostatním, ale vše se přizpůsobí jemu. Je-li před dítětem jakákoliv překážka nebo neúspěch, hledá objekt viny mezi lidmi kolem sebe, vůči kterým pak projevuje agresivitu. Jako další negativní výsledek tohoto stylu je disociabilita – snaha zneužívat a využívat jiné lidi ke svému prospěchu.

Výchova zanedbávající, týrající, zneužívající dítě, deprivující

Je ohrožen především vývoj dítěte. Dochází k tělesnému i duševnímu týrání, zanedbávání, zneužívání.

Výchova nedůsledná

Lze ji charakterizovat jako kolísání mezi krajní povolností a krajní přísností. Jindy to může být výsledek toho, že každý rodič upřednostňuje jiný styl výchovy. (3, 8)

PRAKTICKÁ ČÁST

4. CÍL A HYPOTÉZY PRŮZKUMU

Cílem průzkumu praktické části této bakalářské práce je zjistit možný pohled na současnou rodinu a to na náhodně vybraném vzorku respondentů.

Pro účely průzkumu byly stanoveny tyto hypotézy:

1. Lidé uznávají tradiční model rodiny.
2. Lidé si přenášejí do své nové prokreační rodiny model, ve kterém vyrůstali.
3. Lidé si myslí, že plně funkční rodina může být úplná rodina (rodiče + děti) a náhradní rodina (adopce, pěstounská péče)
4. Lidé v dnešní době upřednostňují střídavou péči o dítě po rozvodu rodičů.
5. Lidé si myslí, že neúplná rodina typu osamělá matka/osamělý otec + dítě/děti může být plně funkční.
6. Lidé si myslí, že nevlastní rodina, kde jeden z rodičů je nevlastní pro děti může být plně funkční.

Výše zmíněné hypotézy budou podrobeny analýze na základě výsledků získaných z dotazníkového šetření.

4.1 Použitá metoda

Pro realizaci praktické části této bakalářské práce byla zvolena kvalitativní metoda dotazníkového šetření. Jedná se o nejběžnější formu získávání dat v terénních průzkumech, kde jsou data získávána prostřednictvím cílených otázek. Existuje mnoho forem dotazování např. osobní, telefonické nebo písemné.

Pro účel této bakalářské práce bylo zvoleno osobního dotazování formou vyplňování papírového dotazníku. Předností této metody je rychlé získání potřebných informací a jejich snadné vyhodnocení. (7)

„Pro hodnocení jednotlivých otázek a zjištění základních názorů a postojů využíváme základní popisné charakteristiky, zejména vyjádření pomocí absolutních a relativních četností.“¹¹

Absolutní a relativní četnosti

Konkrétní přehled o zjištěných datech umožňuje rozdělení četností podle jednotlivých kategorií. Tento přehled může být prezentován ve dvou podobách – grafu nebo tabulce.

Tabulka rozdělení četností je nejčastěji konstruována takto: *„Nejprve uvažujeme kategoriální proměnou X a její kategorie označme symbolem x_i , kde $i = 1, 2, \dots, K$, přičemž K je počet kategorií. Dále označme počet respondentů symbolem n . V tabulce rozdělení četností uvádíme pro každou kategorii především absolutní četnosti n_i . Dále je možné uvádět relativní četnosti p_i , která vyjadřuje podíl počtu výskytů dané kategorie na celkovém rozsahu souboru, tzn. $P_i = n_i / n$ (někdy jsou tyto hodnoty násobeny stem, tzn. vyjadřovány v procentech).“¹²*

Symbolika je popsána v následující tabulce 1.

¹¹ SVATOŠOVÁ, Libuše a Bohumil KÁBA. *Statistické metody II*. 1. vyd. Praha: ČZU v Praze Provozně ekonomická fakulta, 2008, str. 31.

¹² ŘEZANKOVÁ, Hana. *Analýza dat z dotazníkových šetření*. 2. vyd. Praha: Professional Publishing, 2010, str. 35.

Tabulka 1: Symbolika pro tabulku rozdělení četností

Znak X	Četnost		
	Absolutní	relativní	Kumulativní relativní
x1	n1	p1	P1
...
xi	Ni	pi	Pi
...
xK	nK	pK	1
Celkem	N	1	x

Zdroj: ŘEZANKOVÁ, Hana. *Analýza dat z dotazníkových šetření*. 2. vyd. Praha: Professional Publishing, 2010, str. 35.

Vhodné je také pro jasnější znázornění výsledků použití sloupcových či výšečových grafů. Grafy výšečové jsou nejčastěji užívány pro znázornění relativních četností. Výšečový graf spočívá v rozdělení kruhu na jednotlivé výšeče v poměru, v jakém se nacházejí relativní četnosti jednotlivých kategorií. (10, 12)

4.2 Harmonogram postupu

a) Přípravná fáze

Pro realizaci praktické části byla zvolena výše popsaná metoda dotazování.

Při konstruování otázek bylo dbáno na to, aby byly otázky srozumitelné, aby byly respondenty správně pochopeny a aby byl výčet nabídnutých odpovědí co nejjednoznačnější. Nejčastěji byly využívány tyto typy otázek:

- uzavřené otázky – dotazovaný vybírá z nabízených odpovědí
- otevřené otázky – dotazovaný volně formuluje svoji odpověď
- identifikační otázky – na základě těchto otázek lze třídit daný soubor dotazovaných

- filtrační otázky – lze pomocí těchto otázek vyloučit ty jednotky, u kterých další dotazování postrádá smysl. (12)

Dále se dají otázky rozdělit do dvou hlavních skupin:

- na otázky za účelem získání základních identifikačních údajů (např. pohlaví, věk atd.)
- na otázky zaměřené na chování a názory dotazovaných. (10)

Dotazník byl sestaven tak, aby byla zachována anonymita respondentů a byl stanoven rozsah na 50 dotazovaných osob.

V záhlaví každého tištěného dotazníku byl uveden následující text: „Vážení respondenti, chtěla bych Vás požádat o vyplnění dotazníku. Jedná se o anonymní dotazník a získaná data budou sloužit pouze pro účely mé bakalářské práce na téma: Rodina – výchova, znaky, funkce současné rodiny. Vyplnění dotazníku Vám zabere maximálně 10 – 15 minut. Jsem studentkou Univerzity Jana Amose Komenského v Praze, obor Vzdělávání dospělých. Zakroužkujte prosím vždy jednu odpověď.“

Předem děkuji za Váš čas a vyplnění dotazníku!“

b) Realizační fáze

Navržený dotazník v přípravné fázi byl schválen vedoucím práce. Schválený dotazník je uveden v příloze A - Dotazník. Sběr dat pomocí dotazníkového šetření byl prováděn během měsíců ledna a února letošního roku. Dotazníkového šetření se účastnili respondenti zejména z těchto institucí Okresní správa sociálního zabezpečení Rakovník či zaměstnanci Mateřské školy V Lukách Rakovník. Protože cílem bylo zaměřit se na zaměstnané lidi v produktivním věku. A bylo předpokladem, že respondenti se budou nacházet především v období střední a starší dospělosti.

c) Vyhodnocovací fáze

Dotazníkové šetření proběhlo bez větších obtíží. Návratnost dotazníků byla 100%. Jak už bylo výše popsáno, pro analýzu dat jsou užity tabulky četností a výsečové grafy. Otázka číslo 10 byla otevřeného typu. Proto bylo nutné formulovat odpovědi jen do slovního vyjádření. A u otázky číslo 13 byla možnost výběru více odpovědí. Tudíž také nelze vyhodnotit otázku grafickým znázorněním.

4.3 Analýza dotazníkového šetření

Dotazníkového šetření se zabývá aktuálním rodinným stavem respondentů a jejich názorem na tradiční formu rodiny a na funkčnost jednotlivých typů rodin. Celkem se zúčastnilo 50 respondentů různého věku a pohlaví.

Struktura vzorku

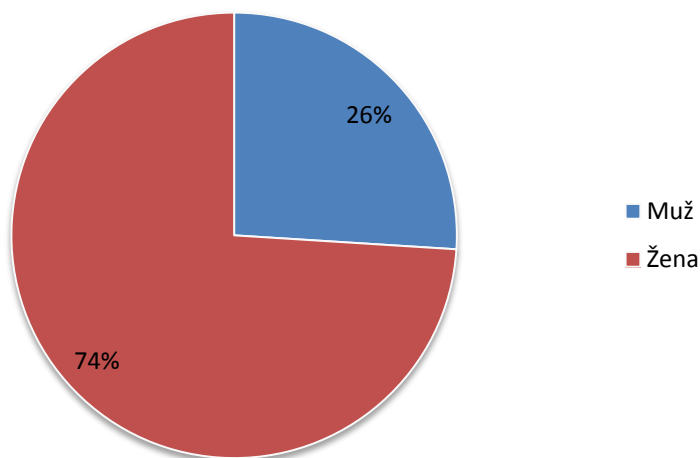
Dotazníkového šetření se účastnilo na 37 žen a 13 mužů, přibližně tedy 74 % žen a 26 % mužů. Lépe je výsledek vidět na výsečovém grafu 1, který vychází z tabulky 2.

Tabulka 2: Pohlaví respondentů

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
Žena	37	74 %	74 %
Muž	13	26 %	100 %
Celkem	50	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 1: Pohlaví respondentů

Zdroj: Vlastní zpracování

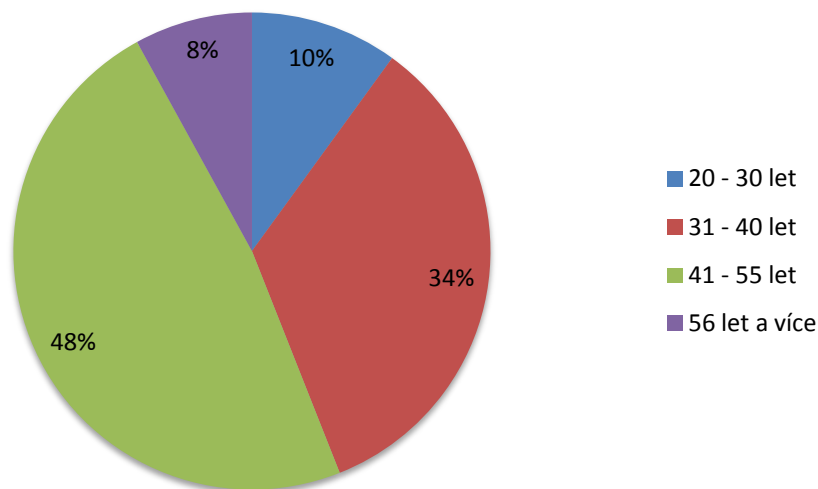
Věková struktura respondentů byla rozdělena do čtyř kategorií, kdy první zastupovala dotazované ve věku od 20 do 30 let a poslední kategorie zastupovala respondenty ve věku od 56 a více let. Nejvíce respondentů (48 %) bylo ve věku od 41 do 55 let. Zastoupení jednotlivých kategorií je vidět z grafu 2 a tabulky rozdělení četností 3.

Tabulka 3: Věk respondentů

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
20 – 30 let	5	10 %	10 %
31 – 40 let	17	34 %	44 %
41 – 55 let	24	48 %	92 %
56 a více	4	8 %	100 %
Celkem	50	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 2: Věk respondentů

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 3: Jaký je Váš současný rodinný stav?

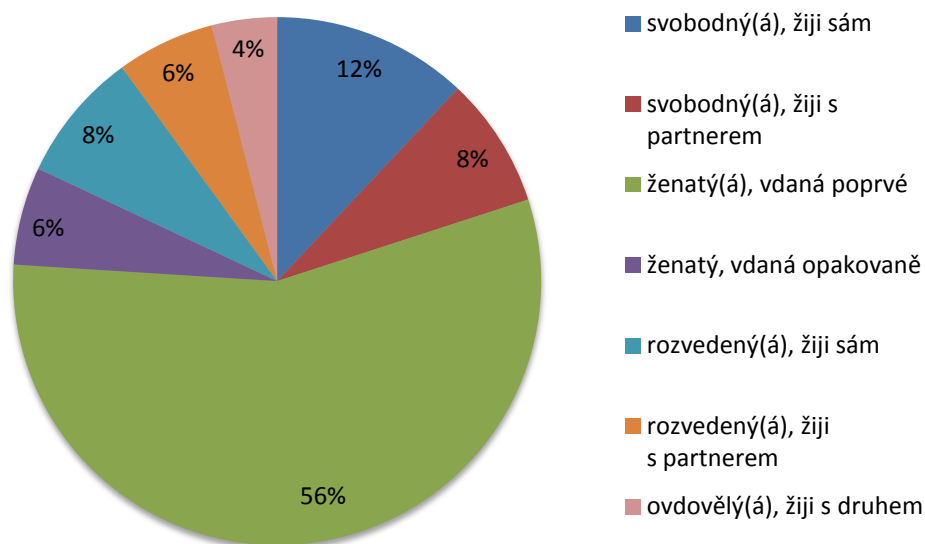
Více jak polovina respondentů (56%) uvedlo, že je „ženatý, vdaná poprvé“. Dalších 12% (tj. 6 dotazovaných) uvádí, že jejich současný stav je „svobodný(á), žiji sám“ a 8% (tj. 4 respondenti) uvádí „svobodný(á), žiji s partnerem“. Rozvedených, kteří žijí sami je taktéž 8% (tj. 4 respondenti) a rozvedených, kteří žijí s novým partnerem je 6% (tj. 3 dotazovaní). Dále do opakovaného manželství vstoupilo celkem 6% dotazovaných. A dva respondenti (tj. 4%) jsou ovdovělý(á) a žijí s druhem. Přehledně jsou data znázorněna v tabulce 4 a grafu 3.

Tabulka 4: Jaký je Váš současný rodinný stav?

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
svobodný(á), žiji sám	6	12 %	12 %
svobodný(á), žiji s partnerem	4	8 %	20 %
ženatý, vdaná poprvé	28	56 %	76 %
ženatý, vdaná opakovaně	3	6 %	82 %
rozvedený(á), žiji sám	4	8 %	90 %
rozvedený(á), žiji s partnerem	3	6 %	96 %
ovdovělý(á), žiji sám	0	0 %	96%
ovdovělý(á), žiji s druhem	2	4 %	100 %
Celkem	50	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 3: Jaký je Váš současný rodinný stav?

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 4: V jaké rodině jste vyrůstali?

Tato otázka byla položena respondentům, aby mohla být vyvrácena či potvrzena výše uvedená hypotéza č. 2. Blíže tomu bude věnováno

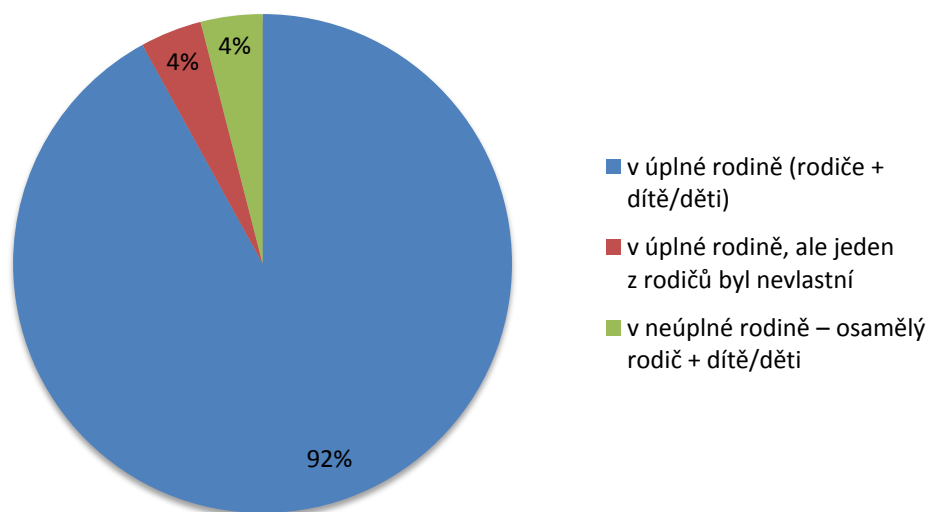
v podkapitole vyhodnocení hypotéz. Převážná část dotazovaných tj. 92% vyrůstala „v úplné rodině (rodiče + dítě/děti)“. Dva respondenti (4%) uvádí, že vyrůstali „v úplné rodině, ale jeden z rodičů byl nevlastní“. Taktéž 4% dotazovaných vyrůstali v „neúplné rodině – osamělý rodič + dítě/děti“.

Tabulka 5: V jaké rodině jste vyrůstali?

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
v úplné rodině (rodiče + dítě/děti)	46	92 %	92 %
v úplné rodině, ale jeden z rodičů byl nevlastní	2	4 %	96 %
v neúplné rodině – osamělý rodič + dítě/děti	2	4 %	100 %
v náhradní rodině (adopce, pěstounská péče)	0	-	-
Celkem	50	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 4: V jaké rodině jste vyrůstali?

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 5: Rodič byl osamělý z důvodu?

Na tuto otázku odpovídali pouze ti respondenti, kteří uvádí, že vyrůstali v neúplné rodině (viz Příloha A – Dotazník). Z celkového počtu 50 dotazovaných pouze 2 respondenti uvedli, že vyrůstali v neúplné rodině. Jeden respondent uvádí, že rodič byl osamělý z důvodu „úmrtí partnera“ a druhý vybral možnost za c) „bylo to jeho svobodné rozhodnutí vychovávat dítě/děti sám“.

Tabulka 6: Rodič byl osamělý z důvodu?

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
úmrť partnera	1	50 %	50 %
po rozvodu	-	-	-
bylo to jeho svobodné rozhodnutí vychovávat dítě/děti sám	1	50 %	100 %
Celkem	2	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 6: Jaká je Vaše současná rodina, ve které žijete?

U této otázky byla snaha nabídnout nejrůznější varianty odpovědí. Bylo nabídnuto 10 různých odpovědí. Především z důvodů, že dnešní rodina má velké množství nejrůznějších podob. Z odpovědí respondentů vyplývá, že převažuje soužití v úplné rodině, kde je/jsou dítě/děti závislé i ekonomicky nezávislé (tj. 72%). Další odpovědi byly využity v mnohem menším zastoupení, ale bylo použito 7 variant z 10. Nebyly vybrány tyto tři varianty: „dítě/děti + osamělý rodič na základě svého svobodného rozhodnutí, že chce vychovávat dítě/děti sám“; „matka/otec + jejich vlastní děti z předchozího manželství + nový manžel(ka) a jejich společné dítě/děti“; „náhradní rodina (dítě po osvojení nebo v pěstounské péči)“. 8% dotazovaných žije v „úplné rodině v tom smyslu, že manželský pár je bezdětný“. Dalších 8% (tj. 4 respondenti) tvoří neúplné rodiny, kde je „osamělý rodič + dítě/děti po rozvodu“ a 2% zahrnují neúplnou rodinu typu „osamělý rodič + dítě/děti po úmrtí partnera/manžela“. Po 2% (tj. vždy pouze jeden respondent) jsou zastoupeny tyto dvě varianty současné rodiny: „matka/otec + jejich vlastní děti z předchozího manželství + nový manžel(ka) bez společných dětí“ a „matka/otec + jejich vlastní děti z předchozího manželství + nový partner(ka) a jejich společné dítě/děti“. V 6% zastoupení je uvedena odpověď typu „matka/otec + jejich vlastní děti z předchozího manželství + nový partner(ka)

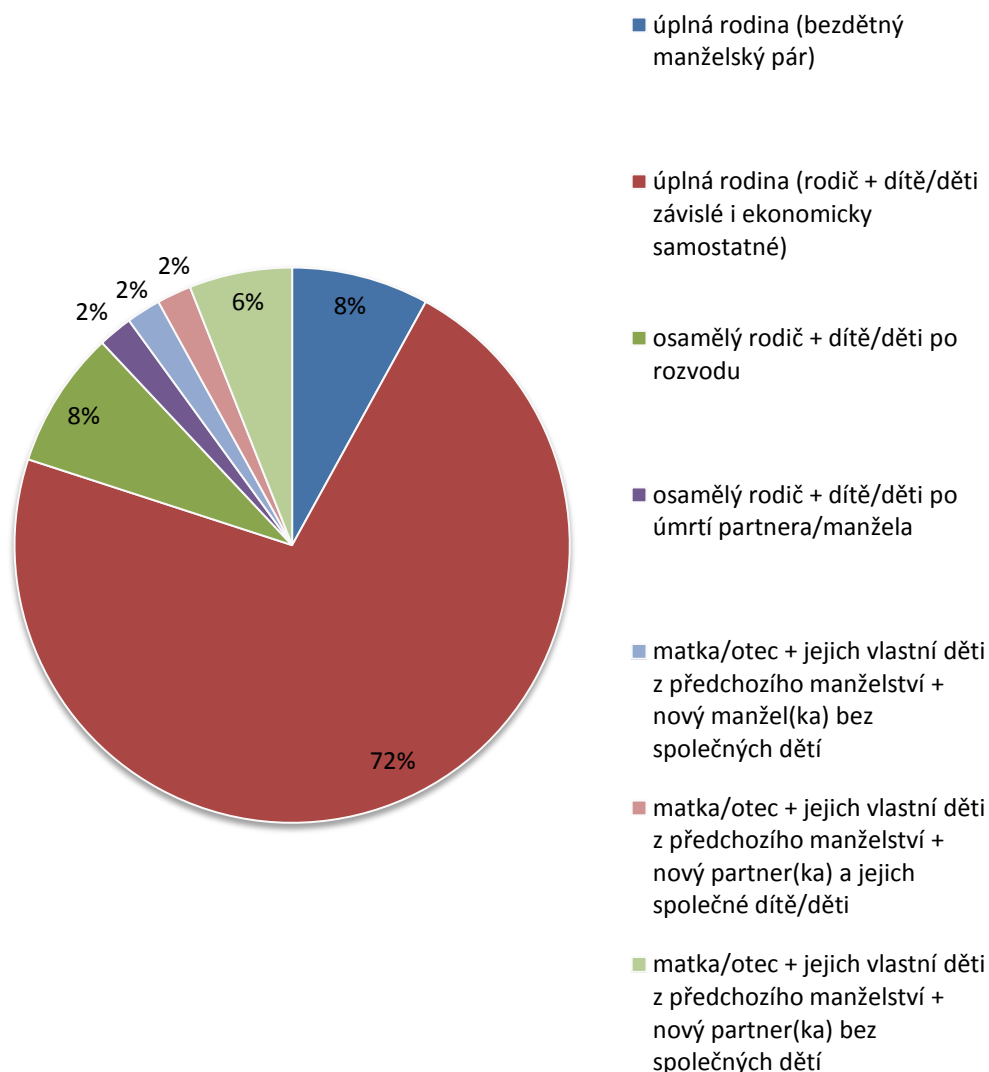
bez společných dětí“. Přehledně jsou všechna data týkající se této otázky uvedena v tabulce 7 a v grafickém znázornění (viz graf 5).

Tabulka 7: Jaká je Vaše současná rodina, ve které žijete?

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
úplná rodina (bezdětný manželský pár)	4	8 %	8 %
úplná rodina (rodič + dítě/děti závislé i ekonomicky samostatné)	36	72 %	80 %
osamělý rodič + dítě/děti po rozvodu	4	8 %	88 %
osamělý rodič + dítě/děti po úmrtí partnera/manžela	1	2 %	90 %
dítě/děti + osamělý rodič na základě svého svobodného rozhodnutí, že chce vychovávat dítě/děti sám	0	-	-
matka/otec + jejich vlastní děti z předchozího manželství + nový manžel(ka) a jejich společné dítě/děti	0	-	-
matka/otec + jejich vlastní děti z předchozího manželství + nový manžel(ka) bez společných dětí	1	2 %	92 %
matka/otec + jejich vlastní děti z předchozího manželství + nový partner(ka) a jejich společné dítě/děti	1	2 %	94 %
matka/otec + jejich vlastní děti z předchozího manželství + nový partner(ka) bez společných dětí	3	6 %	100 %
náhradní rodina (dítě po osvojení nebo v pěstounské péči)	0	-	-
Celkem	50	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 5: Jaká je Vaše současná rodina, ve které žijete?

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 7: Jaký typ rodin převažuje ve Vaší užší i širší rodině (blízcí i vzdálení příbuzní)?

I u této otázky byla nejčastější odpověď, že v užší i širší rodině dotazovaných taktéž převládá úplná rodina (rodiče + dítě/děti) 88%. Ve viditelně menší míře (8%) v grafickém znázornění (viz tabulka 8, graf 6) respondenti uváděli odpověď, že v okruhu blízkých i vzdálených příbuzných se spíše vyskytuje „neúplná rodina (v tom smyslu, že jeden z rodičů chybí)“.

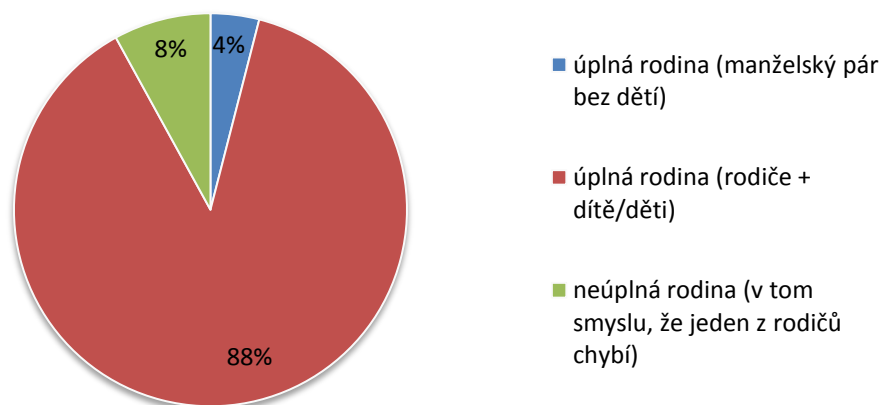
Pouze 4% respondentů uvedlo, že v příbuzenských kruzích převládají „úplně rodiny (manželský pár bez dětí)“.

Tabulka 8: Jaký typ rodin převažuje ve Vaší užší i širší rodině (blízcí i vzdálení příbuzní)?

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
úplná rodina (manželský pár bez dětí)	2	4 %	4 %
úplná rodina (rodiče + dítě/děti)	44	88 %	92 %
neúplná rodina (v tom smyslu, že jeden z rodičů chybí)	4	8 %	100 %
Celkem	50	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 6: Jaký typ rodin převažuje ve Vaší užší i širší rodině (blízcí i vzdálení příbuzní)?

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 8: Jaký typ rodin převažuje u Vašich přátel, kolegů/kolegyň v zaměstnání?

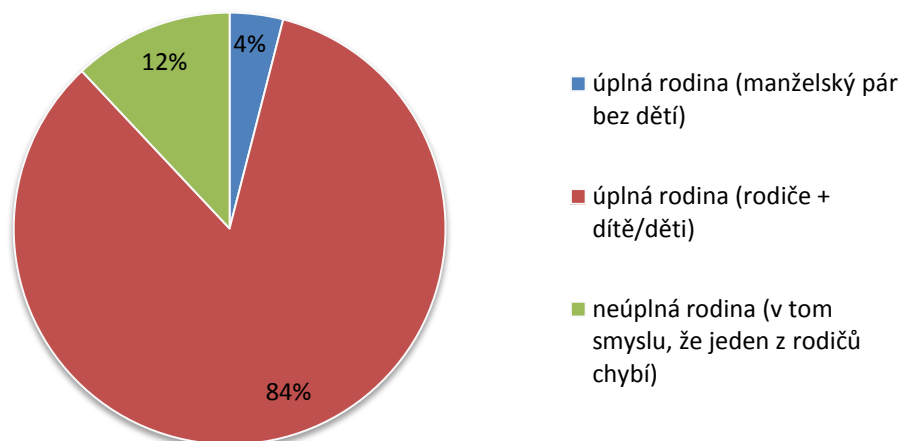
Nabízené odpovědi pro tuto otázku byly shodné s odpověďmi na otázku č. 7. Tato otázka nebyla zaměřena na širší rodinu, ale na přátele či kolegy v zaměstnání respondentů. I výsledné odpovědi respondentů byly podobné. Přesto o něco méně (84%) se vyskytla varianta „úplná rodina (rodiče + dítě/děti). Naopak o dva respondenty více (tj. celkem 12% dotazovaných) uvedlo, že mezi jejich přáteli či kolegy se vyskytuje spíše „neúplná rodina (v tom smyslu, že jeden z rodičů chybí)“. Stejný počet respondentů (4%) vybralo variantu za a) „úplná rodina (manželský pár bez dětí), jak v otázce č. 7, tak i v otázce č. 8.

Tabulka 9: Jaký typ rodin převažuje u Vašich přátel, kolegů/kolegyň v zaměstnání?

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
úplná rodina (manželský pár bez dětí)	2	4 %	4 %
úplná rodina (rodiče + dítě/děti)	42	84 %	88 %
neúplná rodina (v tom smyslu, že jeden z rodičů chybí)	6	12 %	100 %
Celkem	50	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 7: Jaký typ rodin převažuje u Vašich přátel, kolegů/kolegyň v zaměstnání?

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 9: Jaké formy rodin jsou dle Vašeho názoru běžné (nejčastější) v naší společnosti?

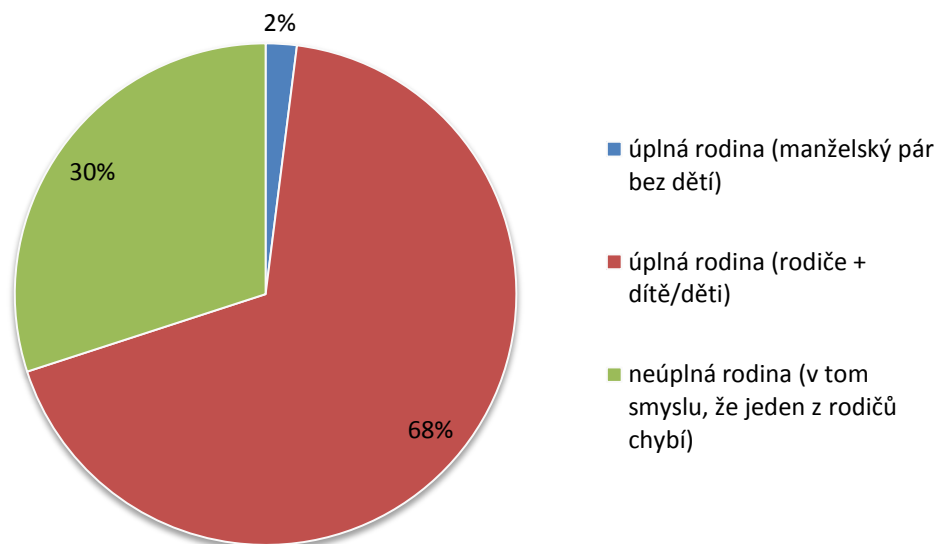
I u této otázky byly dotazovaným nabídnuty stejné varianty odpovědí, jako u otázek č. 7 a č. 8. Zde je vidět o něco menší rozdíl mezi odpovědí za b) „úplná rodina (rodiče + dítě/děti)“ (68%) a odpovědí za c) „neúplná rodina (v tom smyslu, že jeden z rodičů chybí)“ (30%). Oproti dvěma předchozím otázkám. Jen 2% dotazovaných si myslí, že nejčastější forma rodiny v naší společnosti je „úplná rodina (manželský pár bez dětí).“

Tabulka 10: Jaké formy rodin jsou dle Vašeho názoru běžné (nejčastější) v naší společnosti?

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
úplná rodina (manželský pár bez dětí)	1	2 %	2 %
úplná rodina (rodiče + dítě/děti)	34	68 %	70 %
neúplná rodina (v tom smyslu, že jeden z rodičů chybí)	15	30 %	100 %
Celkem	50	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 8: Jaké formy rodin jsou dle Vašeho názoru běžné (nejčastější) v naší společnosti?

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 10: Myslíte si, že v dnešní společnosti může bez problémů dobře fungovat tradiční model rodiny (v tom smyslu, že muž převážně zabezpečuje rodinu ekonomicky a žena se převážně stará o děti a domácnost)?

Tato otázka je otevřeného typu a proto je předpoklad, že respondenti zde formulují vlastní názor v krátké větě či několika větách. Většina dotazovaných zkrátila svoji odpověď na „ano“ či „ne“. Jen několik respondentů se vyjádřilo několika stručnými a výstižnými větami. Celkově lze shrnout, že 28 respondentů si myslí, že tradiční model rodiny nemůže v dnešní společnosti fungovat dobře. Respondenti se shodují na tom, že zabezpečit rodinu musí v dnešní době oba rodiče, tím že muž i žena jsou zaměstnáni a oba přispívají do rodinného rozpočtu. Např. žena ve věku 41 – 55 let odpověděla: „Ne, dnes musí pracovat a zabezpečovat rodinu oba rodiče.“ Dále jedna žena opět ve věku 41 – 55 let, která je ovdovělá a žije s druhem, formulovala svoji odpověď takto: „V dnešní době si rodina nemůže dovolit, aby ji ekonomicky zajišťoval pouze otec a žena se starala o děti a chod domácnosti. Není to ideální, ale je to nutnost.“ Dalších 20 dotazovaných se shodlo na tom, že ano – tradiční model rodiny může fungovat v dnešní společnosti, ale není častý či běžný. A 2 respondenti na tuto otázku neodpověděli.

Otázka č. 11: Uznáváte tradiční model rodiny, který je blíže popsán výše?

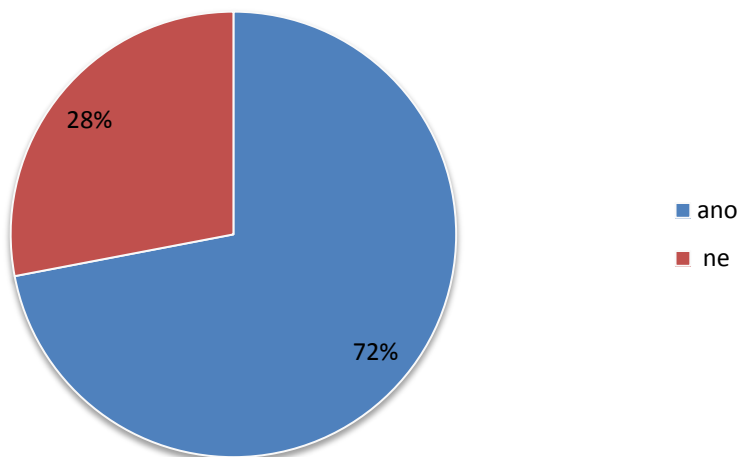
Tato otázka navazuje na předešlou otázku č. 10. Zde bylo na výběr pouze ano/ne. Výsledkem odpovědí všech dotazovaných je, že převážná většina (72%) oslovených uznává výše popsáný model tradiční rodiny. A 14 dotazovaných tj. 28% neuznává model tradiční rodiny. Přehledně jsou odpovědi oslovených znázorněny v tabulce 11 a grafu 9.

Tabulka 11: Uznáváte tradiční model rodiny, který je blíže popsán výše?

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
ano	36	72 %	72 %
ne	14	28 %	100 %
Celkem	50	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 9: Uznáváte tradiční model rodiny, který je blíže popsán výše?

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 12: Považujete tradiční model rodin dnes už pouze za přežitek?

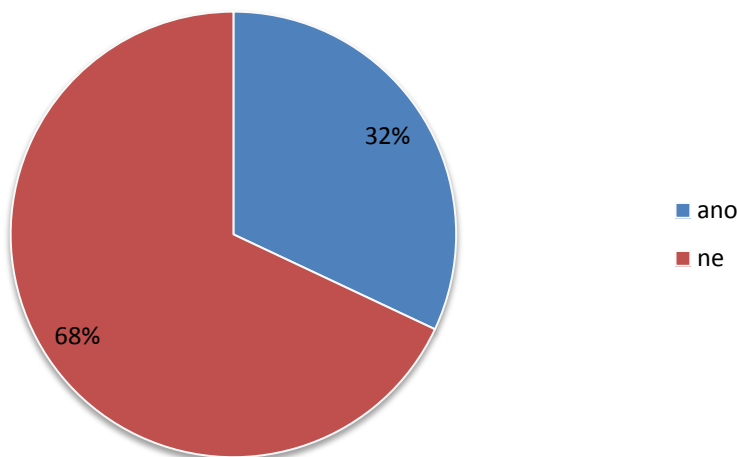
Také otázka č. 12 navazuje na předchozí dvě otázky. Především tedy na otázku č. 11. Bylo očekáváno, že pokud lidé odpovědí v otázce č. 11 kladně (ano, uznávají tradiční model rodiny), tak na tuto otázku č. 12 odpoví záporně (nepovažují tradiční model rodiny za přežitek). Toto je velmi dobře vidět v grafickém znázornění (graf 10) – 68% dotazovaných se vyjádřilo záporně a 32% uvedlo kladnou odpověď.

Tabulka 12: Považujete tradiční model rodin dnes už pouze za přežitek?

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
ano	16	32 %	32 %
ne	34	68 %	100 %
Celkem	50	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 10: Považujete tradiční model rodin dnes už pouze za přežitek?

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 13: Jaké rodiny jsou plně funkční v naší společnosti dle Vašeho názoru? (pouze u této otázky můžete vybrat více odpovědí)

Pouze u této otázky mohli respondenti vybrat více odpovědí, což bylo uvedeno přímo v otázce. Všech padesát dotazovaných uvedlo, že za plně funkční rodinu považují úplnou rodinu (rodiče + dítě/děti). Další nejčastější odpověď byla za c) tj. „náhradní rodina (adopce, pěstounská péče)“, tuto odpověď uvedlo celkem 37 dotazovaných. Dále byla nabízena odpověď „neúplná rodina (v tom smyslu, že jeden z rodičů chybí)“, kterou vybralo něco málo přes polovinu dotazovaných, přesně 28 respondentů. Počet vybraných odpovědí „rodina dvou matek (lesbičky)“ a „rodina dvou otců (gayů)“ byl velice podobný. Přesto odpověď na funkčnost rodiny v podobě „rodina dvou

matek (lesbičky)“ uvedlo 16 respondentů. A odpověď „rodina dvou otců (gayů)“ vybralo jen 15 respondentů.

Otázka č. 14: Jakou formu péče o dítě/děti upřednostňujete po rozvodu rodičů?

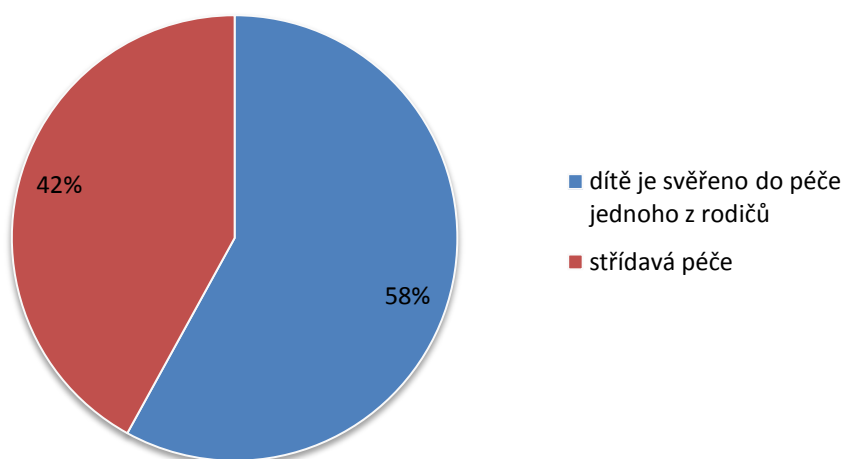
O něco více respondentů (58%) upřednostňuje, jako formu péče o dítě/děti po rozvodu rodičů variantu, kdy je „dítě je svěřeno do péče jednoho z rodičů“. A méně jak polovina oslovených (42%) preferuje střídavou péči.

Tabulka 13: Jakou formu péče o dítě/děti upřednostňujete po rozvodu rodičů?

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
dítě je svěřeno do péče jednoho z rodičů	29	58 %	58 %
střídavá péče	21	42 %	100 %
Celkem	50	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 11: Jakou formu péče o dítě/děti upřednostňujete po rozvodu rodičů?

Zdroj: Vlastní zpracování

Následující a zároveň poslední čtyři otázky v dotazníku (viz Příloha A - Dotazník) byly zaměřeny především na funkčnost vybraných forem rodiny. Otázky č. 15 a č. 16 se zabývají funkčností neúplných rodin. A poslední dvě otázky č. 17 a č. 18 se zaměřují na nevlastní rodiny a jejich funkčnost. U všech čtyř otázek byly nabídnuty krátké a výstižné odpovědi (ano nebo ne).

Otázka č. 15: Myslíte si, že neúplná rodina typu matka + dítě/děti může být plně funkční?

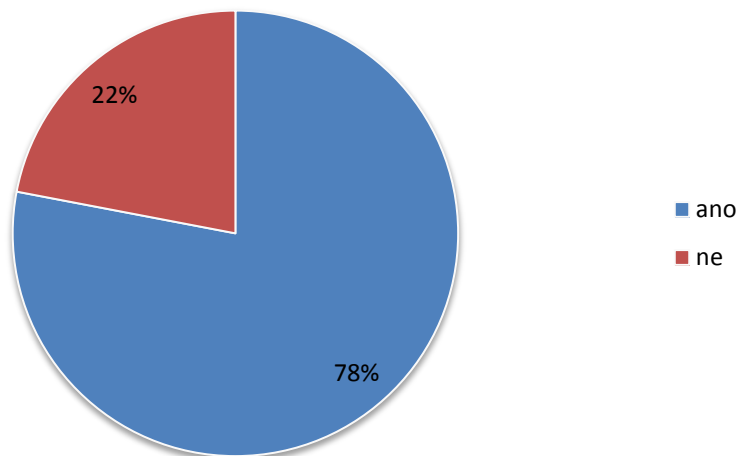
Převážná většina dotazovaných (78%) se domnívá, že neúplná rodina typu matka + dítě/děti může být plně funkční. A 22% olovených si myslí, že takováto neúplná rodina nemůže být plně funkční.

Tabulka 14: Myslíte si, že neúplná rodina typu matka + dítě/děti může být plně funkční?

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
ano	39	78 %	78 %
ne	11	22 %	100 %
Celkem	50	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 12: Myslíte si, že neúplná rodina typu matka + dítě/děti může být plně funkční?

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 16: Myslíte si, že neúplná rodina typu otec + dítě/děti může být plně funkční?

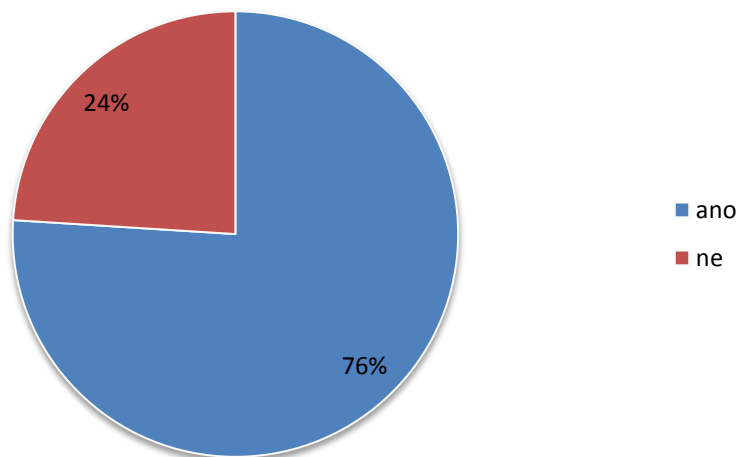
Tato otázka byla velice podobná. Rozdíl byl v tom, že neúplnou rodinu tvoří muž – otec + dítě/ děti, na rozdíl od otázky č. 15, kde neúplnou rodinu tvoří žena – matka + dítě/děti. Odpovědi byli téměř shodné. Ale jak vyplývá z tabulky 15, jeden respondent na základě pohlaví rodiče v neúplné rodině vidí rozdíl ve funkčnosti neúplných rodin. Celkem tedy 76% dotazovaných si myslí, že neúplná rodina typu otec + dítě/děti může být plně funkční. A 24 % oslovených sdílí opačný názor o funkčnosti takovéto rodiny.

Tabulka 15: Myslíte si, že neúplná rodina typu otec + dítě/děti může být plně funkční?

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
ano	38	76 %	76 %
ne	12	24 %	100 %
Celkem	50	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 13: Myslíte si, že neúplná rodina typu otec + dítě/děti může být plně funkční?

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 17: Myslíte si, že nevlastní rodina typu matka + její vlastní dítě/děti a nový manžel/partner může být plně funkční?

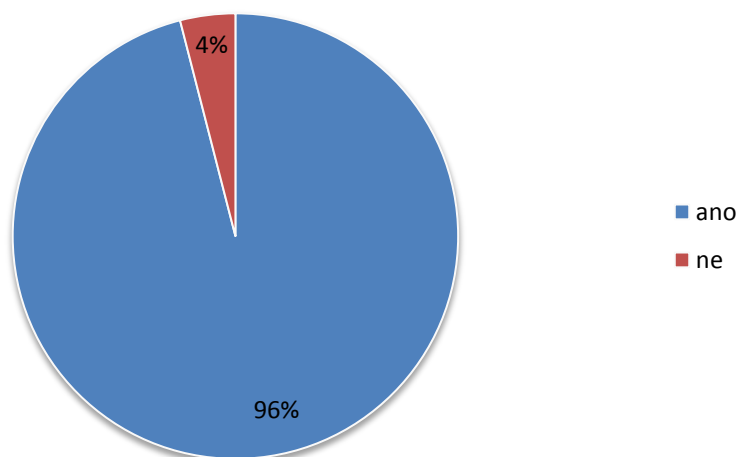
Tato předposlední a následující poslední otázka z dotazníku jsou věnovány nevlastní rodině. Rozdíl je ve znění otázky opět v pohlaví rodičů. Téměř všichni tj. celkem 48 respondentů si myslí, že nevlastní rodina typu matka + její vlastní dítě/děti a nový manžel/partner může být plně funkční. A 2 dotazovaní odpověděli, že tato forma rodiny nemůže být funkční.

Tabulka 16: Myslíte si, že nevlastní rodina typu matka + její vlastní dítě/děti a nový manžel/partner může být plně funkční?

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
ano	48	96 %	96 %
ne	2	4 %	100 %
Celkem	50	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 14: Myslíte si, že nevlastní rodina typu matka + její vlastní dítě/děti a nový manžel/partner může být plně funkční

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka č. 18: Myslíte si, že nevlastní rodina typu otec + jeho vlastní dítě/děti a nová manželka/partnerka může být plně funkční?

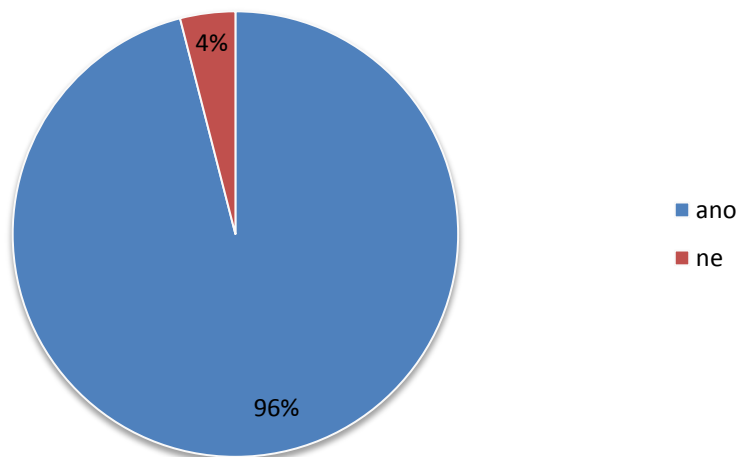
Stejná výsledná data vyšla u této otázky, jako u otázky č. 17. Kladně odpovědělo 96% dotazovaných a záporně se vyjádřili pouze 4% respondentů. Z toho lze usoudit, že většina respondentů různé formy nevlastní rodiny považuje za plně funkční rodiny bez ohledu, jestli je nevlastní matka nebo otec pro děti v takovéto rodině.

Tabulka 17: Myslíte si, že nevlastní rodina typu otec + jeho vlastní dítě/děti a nová manželka/partnerka může být plně funkční?

Možnosti odpovědí	Absolutní četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
ano	48	96 %	96 %
ne	2	4 %	100 %
Celkem	50	100 %	

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 15: Myslíte si, že nevlastní rodina typu otec + jeho vlastní dítě/děti a nová manželka/partnerka může být plně funkční?

Zdroj: Vlastní zpracování

4. 4 Vyhodnocení hypotéz

Na začátku praktické části byly stanoveny hypotézy. Na základě kterých byl sestaven dotazník a provedeno dotazníkové šetření a jeho výsledná data byla popsána v předchozí podkapitole. Za pomoci získaných dat z dotazníkového šetření lze některé hypotézy potvrdit a jiné naopak vyvrátit.

Hypotéza č. 1 Lidé uznávají tradiční model rodiny. Tuto hypotézu lze potvrdit na základě otázky č. 11 v dotazníku. Protože 72% dotazovaných odpovědělo, že tradiční model uznává.

Hypotéza č. 2 Lidé si přenášejí do své nové prokreační rodiny model, ve kterém vyrůstali. Dotazovaní nejčastěji uváděli, že vyrůstali v úplné rodině. A na otázku „Jaká je Vaše současná rodina, ve které žijete?“ opět nejvíce odpovídali „úplná rodina (rodiče + dítě/děti závislé i ekonomické samostatné)“. Tím se i tato hypotéza potvrzuje.

Hypotéza č. 3 Lidé si myslí, že plně funkční rodina může být úplná rodina (rodiče + děti) a náhradní rodina (adopce, pěstounská péče). Tato hypotéza se potvrdila, protože 100% respondentů vybralo možnost „úplná rodina (rodiče + děti)“ u otázky č. 13. A většina respondentů (74%) vybrala variantu „náhradní rodina (adopce, pěstounská péče) u téže otázky.

Hypotéza č. 4 Lidé v dnešní době upřednostňují střídavou péči o dítě po rozvodu rodičů. Uvedená hypotéza se nepotvrdila. Na základě získaných dat více jako polovina oslovených upřednostňuje svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů po rozvodu.

Zajímavé bylo také porovnat odpovědi mužů a žen. Z toho vyplynulo, že přibližně 62% mužů z celkového počtu oslovených mužů upřednostňuje střídavou péči. Jen přibližně 27% žen z celkového počtu oslovených žen dává přednost střídavé péči. Nelze z tohoto dotazníkového průzkumu vyvodit přesné důvody odpovědí respondentů. Ale lze předpokládat, že muži upřednostňují střídavou péči, protože v posledních letech lze mluvit o větší angažovanosti otců do péče o děti a celkově vyššího zájmu o rodičovství. A když už se rodiče rozvádějí, tak v našich podmínkách ve většině případů bývají děti svěřeny do péče matky.

Hypotéza č. 5 Lidé si myslí, že neúplná rodina typu osamělá matka/osamělý otec + dítě/děti může být plně funkční. Tato hypotéza se potvrdila, vycházela z dvou následně uvedených otázek. Protože 78% respondentů se vyjádřilo kladně na otázku č. 15, kde bylo zaměřeno na osamělé

matky. A 76% dotazovaných se také vyjádřilo kladně k otázce č. 16, která byla zaměřena na osamělé otce.

4% respondentů, kteří vyrůstali v neúplné rodině, souhlasí s názorem, že neúplná rodina (v tom smyslu, že jeden z rodičů chybí) může být plně funkční. Všichni tito zmínění respondenti (4%), kteří vyrůstali v neúplné rodině, momentálně žijí v úplné rodině (rodič + dítě/děti závislé i ekonomicky nezávislé).

5% respondentů, kteří uvedli, že jejich současná rodina je neúplná (osamělý rodič + dítě/děti po rozvodu nebo úmrtí manžela), tak skoro všichni souhlasí, že výše popsaná neúplná rodina v hypotéze č. 6 je plně funkční. Pouze jeden dotazovaný z těchto 5% respondentů uvedl, že neúplná rodina nemůže být plně funkční.

Hypotéza č. 6 Lidé si myslí, že nevlastní rodina, kde jeden z rodičů je nevlastní pro děti může být plně funkční. Tato hypotéza se také, jako většina uvedených hypotéz potvrdila. Konkrétně na základě získaných dat z otázek č. 17 a č. 18, kde za plně funkční popsaný typ rodiny považuje 96% respondentů, bez rozdílu pohlaví nevlastního rodiče.

4% respondentů zastává názor, že nevlastní rodina nemůže být plně funkční. Například: Žena ve věku 31 – 40 let je vdaná poprvé, vyrůstala v úplné rodině, ale jeden z rodičů byl nevlastní a nyní žije v úplné rodině (rodič + dítě/děti závislé i ekonomicky samostatné) nesouhlasí s tím, že nevlastní rodina může být plně funkční. Lze se jen domnívat, že tento záporný postoj zaujímá na základě negativní osobní zkušenosti. Ale to nelze na základě předkládaného dotazníku potvrdit ani vyvrátit. Další žena, která je rozvedená a žije sama, ve věku 41 – 55 let, vyrůstala v úplné rodině (rodiče + dítě/děti), aktuálně žije v neúplné rodině – osamělá matka + dítě/děti po rozvodu zastává také názor, že nevlastní rodina nemůže být dobře funkční. Lze opět jen

předpokládat, že negativní postoj získala na základě vlastní zkušenosti. Přesto, že většina dotazovaných odpovídala kladně.

ZÁVĚR

Díky archeologickým záznamům víme, že od počátku lidé žili ve skupinách, které můžeme chápat jako určitou formu rodiny – rodinného soužití. S vývojem společnosti se také vyvíjela rodina. V čase se měnila forma, podoba rodiny, v průběhu se také pozměňovalo společenské nahlížení na rodinu, docházelo k změně postavení rodiny ve společnosti. Dále se proměňovala velikost rodin – někdy žili pohromadě jen dvě generace (rodiče, děti), jindy zase hovoříme o vícegeneračním soužití, když žilo pohromadě tři a více generací. Rodina by měla být takovým místem, kde všichni její členové mohou uspokojovat nejrůznější potřeby, kde každý člen může najít útočiště před vnějším světem. Všichni potřebují kruh nejbližších, komunikaci a sdílení, proto je i dnes rodina důležitá. Pro mnohé je také důležité mít děti – pečovat o ně – mít vlastní rodinu, na kterou se může jedinec obrátit a spolehnout v nesnázích. Ať už se jedná o mladý nesezdaný či manželský pár dítě do jejich rodiny, jejich současného života přinese mnoho změn – kladných i záporných. Důležité je najít rovnováhu, aby vše mohlo dobře fungovat a všichni členové rodiny se cítili spokojeni. Přijmutí a ztotožnění se s rodičovskou rolí – rodičovstvím není jednoduchý proces. Někdy se bohužel rodiče s touto rolí plně neztotožní či ji nezvládnou, jasných i méně jasných důvodů bývá mnoho. Naštěstí v našich podmínkách existuje tzv. záchranná síť, která se snaží pomoci takovýmto rodičům a hlavně dětem, aby byly uspokojeny všechny jejich potřeby a byl zajištěn jejich zdravý vývoj po všech stránkách života.

Dnes se setkáváme s různými typy současné rodiny – jsou to nevlastní rodiny a rodiny s jedním rodičem. Důvody proč vznikají rodiny s jedním rodičem jsou různorodé. Rozdílů jsou i v tom, jestli rodinu tvoří osamocená matka a děti nebo osamocený otec a děti. Nevlastní rodiny jsou stále častější vyskytovanou formou rodiny. I přesto jsou tyto rodiny opředeny různými negativními mýty (např. mýtus zlé macechy). Důležité je, aby si nevlastní rodina vytvořila novou vlastní rodinnou identitu, se kterou se všichni členové rodiny ztotožní a budou v rodině spokojeni. S vývojem společnosti se také

mění funkce rodiny. Některé zanikají a jiné naopak nově vznikají. V dnešní době jsou současné rodině přisuzovány čtyři základní funkce – biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální, socializačně-výchovná funkce. V nynější době se také mohou vyskytovat poruchy rodin, které jsou buď závislé na vůli rodičů (subjektivní) nebo nezávislé na vůli rodičů (objektivní) a smíšené. Na základě neplnění jedné, více nebo všech funkcí rodiny a dotazníku funkčnosti rodiny můžeme rozlišovat rodiny – funkční, problémové, dysfunkční a afunkční. Důležité je aby si rodina s určitými problémy dokázala poradit a vyrovnat se sama. A teprve až když to sama nezvládla, tak nastoupili na pomoc nejrůznější pomáhající instituce.

Rodina určitě nese hlavní úlohu ve výchově dítěte. Měla by být vždy přiměřená stupni vývoji dítěte a rodiče by měli využívat co nejrůznorodější prostředky výchovy. Další instituce jako je např. škola mohou výchovu doplňovat. Výchova má také různé pozitivní i negativní výchovné styly, které se opět různě prolínají.

Součástí práce byl také průzkum zaměřený na současnou rodinu. V dotazníkovém průzkumu byly položeny dvě identifikační otázky (pohlaví a věk respondentů) a šestnáct otázek zaměřených na současnou rodinu. První otázky směřovaly především ke zjištění minulého i aktuálního rodinného soužití a jakými rodinami jsou respondenti obklopeni. Z jednotlivých analyzovaných otázek vyplývá, že většina dotazovaných žije v prvním manželství, v úplné rodině a je obklopena také úplnými rodinami. Následující otázky byly věnovány názorům na tradiční formu rodiny. Respondenti uznávají tradiční model rodiny a nepovažují ho za přežitek, ale zároveň uvádějí, že tato forma rodiny v dnešní společnosti nemůže dobře fungovat. Protože je potřeba, aby oba rodiče ekonomicky zajišťovali rodinu. Posledních několik otázek v dotazníku bylo věnováno funkčnosti různým podobám dnešní rodiny. Stoprocentně převládá názor, že úplná rodina je plně funkční. O něco méně respondentů je přesvědčeno o funkčnosti náhradní rodiny. Počty kladných odpovědí na plnou funkčnost rodiny ubývají u neúplných rodin a

homosexuálních rodin. Naopak jedná-li se o rodinu nevlastní, skoro všichni respondenti zastávají názor, že takováto nově vzniklá rodina může být plně funkční. V různých statistikách např. Českého statistického úřadu lze najít, že počty neúplných či nevlastních rodin se zvyšují. Na základě toho se můžeme domnívat, že převážná většina oslovených ve výše popsaném dotazníkovém průzkumu uvádí, že nově vzniklá nevlastní rodina může být plně funkční. Také většina stanovených hypotéz byla potvrzena.

Cílem bylo zjistit názory na současnou rodinu na náhodně vybraném vzorku respondentů. Z průzkumu lze vyvodit, že oslovení respondenti uznávají rodinu, jako určitou instituci, která má pevné postavení ve společnosti. Jak už bylo výše zmíněno, rodina se vyvíjela a měnila. Je tomu tak stále. I současná rodina se stále vyvíjí a mění své podoby, formy v souvislosti se společenským vývojem. S tím určitě souvisejí i názory jedinců. Když je něco nového, někteří z toho mají strach či naopak věří tomu. Ale vyskytuje-li se nějaký jev častěji, většinou i přibývá osob, které tomu začínají důvěřovat a už i na základně několika konkrétních zkušeností vidí, že to funguje. Proto se lze i domnívat, že když se v dnešní době zvyšuje počet neúplných nebo nevlastních rodin, tak že lidé budou přijímat a uznávat i tyto formy rodiny.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- (1) BURIÁNEK, Jiří. *Sociologie*. 3. vyd. Praha: Fortuna, 2008, 144 s. ISBN 978-80-7373-028-4.
- (2) DUNOVSKÝ, Jiří. A KOLEKTIV. *Sociální pediatrie: Vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999, 284 s. ISBN 80-7169-254-9.
- (3) LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- (4) LOVASOVÁ, Lenka. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 32 s. ISBN 80-86991-66-0
- (5) MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1993, 124 s. ISBN 80-901424-7-8.
- (6) MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 288 s. ISBN 80-7178-549-0.
- (7) PECÁKOVÁ, Iva. *Statistika v terénních průzkumech*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2008, 231 s. ISBN 978-80-86946-74-0.
- (8) PELIKÁN, Jitří. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium servis, 1995, 234 s. ISBN 80-85498-27-8.
- (9) PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: Úvod do studia oboru*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006, 272 s. ISBN 80-7178-944-5.
- (10) ŘEZANKOVÁ, Hana. *Analýza dat z dotazníkových šetření*. 2. vyd. Praha: Professional Publishing, 2010, 217 s. ISBN 978-80-7431-019-5.
- (11) SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001, 176 s. ISBN 80-7178-559-8.
- (12) SVATOŠOVÁ, Libuše a Bohumil KÁBA. *Statistické metody II*. 1. vyd. Praha: ČZU v Praze Provozně ekonomická fakulta, 2008, 105 s. ISBN 978-80-213-1736-9

Internetové zdroje:

- (13) ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *I. Vývoj počtu rodin a domácností v České republice* [online]. 24.2.2003 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/o/41n2-02-ziskane_ze_sldb_2001-i_vyvoj_poctu_rodin_a_domacnosti_v_ceske_republice
- (14) MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Národní koncepce rodinné politiky* [online]. 2005 [cit. 2012-02-08]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf
- (15) Zákon o rodině: In: Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7262/Zakon_o_rodine.pdf

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Seznam grafů

Graf 1: Pohlaví respondentů.....	43
Graf 2: Věk respondentů	44
Graf 3: Jaký je Váš současný rodinný stav?	45
Graf 4: V jaké rodině jste vyrůstali?	47
Graf 5: Jaká je Vaše současná rodina, ve které žijete?.....	51
Graf 6: Jaký typ rodin převažuje ve Vaší užší i širší rodině (blízcí i vzdálení příbuzní)?.....	52
Graf 7: Jaký typ rodin převažuje u Vašich přátel, kolegů/kolegyň v zaměstnání?	54
Graf 8: Jaké formy rodin jsou dle Vašeho názoru běžné (nejčastější) v naší společnosti?	55
Graf 9: Uznáváte tradiční model rodiny, který je blíže popsán výše?	57
Graf 10: Považujete tradiční model rodin dnes už pouze za přežitek?	58
Graf 11: Jakou formu péče o dítě/děti upřednostňujete po rozvodu rodičů? ...	59
Graf 12: Myslíte si, že neúplná rodina typu matka + dítě/děti může být plně funkční?	61
Graf 13: Myslíte si, že neúplná rodina typu otec + dítě/děti může být plně funkční?	62
Graf 14: Myslíte si, že nevlastní rodina typu matka + její vlastní dítě/děti a nový manžel/partner může být plně funkční	63
Graf 15: Myslíte si, že nevlastní rodina typu otec + jeho vlastní dítě/děti a nová manželka/partnerka může být plně funkční?.....	64

Seznam tabulek

Tabulka 1: Symbolika pro tabulku rozdělení četností.....	40
Tabulka 2: Pohlaví respondentů	42
Tabulka 3: Věk respondentů.....	43
Tabulka 4: Jaký je Váš současný rodinný stav?	45

Tabulka 5: V jaké rodině jste vyrůstali?.....	46
Tabulka 6: Rodič byl osamělý z důvodu?	48
Tabulka 7: Jaká je Vaše současná rodina, ve které žijete?	50
Tabulka 8: Jaký typ rodin převažuje ve Vaší užší i širší rodině (blízcí i vzdálení příbuzní)?.....	52
Tabulka 9: Jaký typ rodin převažuje u Vašich přátel, kolegů/kolegyň v zaměstnání?	53
Tabulka 10: Jaké formy rodin jsou dle Vašeho názoru běžné (nejčastější) v naší společnosti?	55
Tabulka 11: Uznáváte tradiční model rodiny, který je blíže popsán výše?....	57
Tabulka 12: Považujete tradiční model rodin dnes už pouze za přežitek?	58
Tabulka 13: Jakou formu péče o dítě/děti upřednostňujete po rozvodu rodičů?	59
Tabulka 14: Myslíte si, že neúplná rodina typu matka + dítě/děti může být plně funkční?	60
Tabulka 15: Myslíte si, že neúplná rodina typu otec + dítě/děti může být plně funkční?	62
Tabulka 16: Myslíte si, že nevlastní rodina typu matka + její vlastní dítě/děti a nový manžel/partner může být plně funkční?	63
Tabulka 17: Myslíte si, že nevlastní rodina typu otec + jeho vlastní dítě/děti a nová manželka/partnerka může být plně funkční?	64

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník.....	I
----------------------------------	----------

PŘÍLOHY

Příloha A – Dotazník

Vážení respondenti,

chtěla bych Vás požádat o vyplnění dotazníku. Jedná se o anonymní dotazník a získaná data budou sloužit pouze pro účely mé bakalářské práce na téma: Rodina – výchova, znaky, funkce současné rodiny. Vyplnění dotazníku Vám zabere maximálně 10 – 15 minut. Jsem studentkou Univerzity Jana Amose Komenského v Praze, obor Vzdělávání dospělých.

Zakroužkujte prosím vždy jednu odpověď.

Předem děkuji za Váš čas a vyplnění dotazníku!

1. Jaké je Vaše pohlaví?

- a) muž
- b) žena

2. Kolik je Vám let?

- a) 20 – 30 let
- b) 31 – 40 let
- c) 41 – 55 let
- d) 56 let a více

3. Jaký je Váš současný rodinný stav?

- a) svobodný(á), žiji sám
- b) svobodný(á), žiji s partnerem
- c) ženatý, vdaná poprvé
- d) ženatý, vdaná opakovaně
- e) rozvedený(á), žiji sám
- f) rozvedený(á), žiji s partnerem

- g) ovdovělý(á), žiji sám
- h) ovdovělý(á), žiji s druhem

4. V jaké rodině jste vyrůstali?

- a) v úplné rodině (rodiče + dítě/děti)
- b) v úplné rodině, ale jeden z rodičů byl nevlastní
- c) v neúplné rodině – osamělý rodič + dítě/děti
- d) v náhradní rodině (adopce, pěstounská péče)

Otázku č. 5 vyplňte pouze v případě, že Vaše odpověď na otázku č. 4 je za „c)“

5. Rodič byl osamělý z důvodu?

- a) úmrtí partnera
- b) po rozvodu
- c) bylo to jeho svobodné rozhodnutí vychovávat dítě/děti sám

6. Jaká je Vaše současná rodina, ve které žijete?

- a) úplná rodina (bezdětný manželský pár)
- b) úplná rodina (rodič + dítě/děti závislé i ekonomicky samostatné)
- c) osamělý rodič + dítě/děti po rozvodu
- d) osamělý rodič + dítě/děti po úmrtí partnera/manžela
- e) dítě/děti + osamělý rodič na základě svého svobodného rozhodnutí, že chce vychovávat dítě/děti sám
- f) matka/otec + jejich vlastní děti z předchozího manželství + nový manžel(ka) a jejich společné dítě/děti
- g) matka/otec + jejich vlastní děti z předchozího manželství + nový manžel(ka) bez společných dětí
- h) matka/otec + jejich vlastní děti z předchozího manželství + nový partner(ka) a jejich společné dítě/děti
- ch) matka/otec + jejich vlastní děti z předchozího manželství + nový partner(ka) bez společných dětí
- i) náhradní rodina (děti po osvojení nebo v pěstounské péči)

7. Jaký typ rodin převažuje ve Vaší užší i širší rodině (blízcí i vzdálení příbuzní)?

- a) úplná rodina (manželský pár bez dětí)
- b) úplná rodina (rodiče + dítě/děti)
- c) neúplná rodina (v tom smyslu, že jeden z rodičů chybí)

8. Jaký typ rodin převažuje u Vašich přátel, kolegů/kolegyň v zaměstnání?

- a) úplná rodina (manželský pár bez dětí)
- b) úplná rodina (rodiče + dítě/děti)
- c) neúplná rodina (v tom smyslu, že jeden z rodičů chybí)

9. Jaké formy rodin jsou dle Vašeho názoru běžné (nejčastější) v naší společnosti?

- a) úplná rodina (manželský pár bez dětí)
- b) úplná rodina (rodiče + dítě/děti)
- c) neúplná rodina (v tom smyslu, že jeden z rodičů chybí)

10. Myslíte si, že v dnešní společnosti může bez problémů dobře fungovat tradiční model rodiny (v tom smyslu, že muž převážně zabezpečuje rodinu ekonomicky a žena se převážně stará o děti a domácnost)?

Místo pro Vaši odpověď:

.....

11. Uznáváte tradiční model rodiny, který je blíže popsáný výše?

- a) ano
- b) ne

12. Považujete tradiční model rodin dnes už pouze za přežitek?

- a) ano
- b) ne

13. Jaké rodiny jsou plně funkční v naší společnosti dle Vašeho názoru?

(pouze u této otázky můžete vybrat více odpovědí)

- a) úplná rodina (rodiče + dítě/děti)
- b) neúplná rodina (v tom smyslu, že jeden z rodičů chybí)
- c) náhradní rodina (adopce, pěstounská péče)
- d) rodina dvou osob matek (lesbičky)
- e) rodina dvou otců (gayů)

14. Jakou formu péče o dítě/děti byste volili po rozvodu rodičů?

- a) dítě je svěřeno do péče jednoho z rodičů
- b) střídavá péče

15. Myslíte si, že neúplná rodina typu matka + dítě/děti může být plně funkční?

- a) ano
- b) ne

16. Myslíte si, že neúplná rodina typu otec + dítě/děti může být plně funkční?

- a) ano
- b) ne

17. Myslíte si, že nevlastní rodina typu matka + její vlastní dítě/děti a nový manžel/partner může být plně funkční?

- a) ano
- b) ne

18. Myslíte si, že nevlastní rodina typu otec + jeho vlastní dítě/děti a nová manželka/partnerka může být plně funkční?

- a) ano
- b) ne

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jitka Ulrichová

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: prezenční

Název práce: Rodina – výchova, znaky, funkce současné rodiny

Rok: 2012

Počet stran: 63

Celkový počet stran příloh: 4

Počet titulů české literatury a pramenů: 12

Počet internetových zdrojů: 3

Vedoucí práce: Mgr. Pavla Skurovcová